

2

ડિબેન્ચરના હિસાબો (Accounting for Debentures)

1. પ્રસ્તાવના	8. ડિબેન્ચર પર વ્યાજ
2. ડિબેન્ચર અંગે અગત્યના મુદ્દા	9. ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કરવા અંગે
3. ડિબેન્ચરના પ્રકારો	10. પરત કરી શકાય તેવા ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે તેની હિસાબી અસરો
4. ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની વિધિ	11. ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે નાણાંની જોગવાઈ
5. ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની હિસાબી અસરો	12. ડિબેન્ચર પરત કરવાની રીતો
6. રોકડ સિવાયના અવેજથી ડિબેન્ચર બહાર પાડવા	13. શેર અને ડિબેન્ચર વચ્ચેનો તફાવત
7. આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે બહાર પાડેલાં ડિબેન્ચર	— સ્વાધ્યાય

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

સામાન્ય રીતે કંપની લાંબા ગાળાનાં ભંડોળ(ફંડ)ની જરૂરિયાત શેરમૂડી બહાર પાડીને મેળવે છે. કેટલીક વાર કંપનીને શેરમૂડી ઉપરાંત વધારે ભંડોળ(રકમ)ની જરૂરિયાત હોય તો આ ભંડોળ લોન કે ઉછીની રકમ દ્વારા મેળવે છે. નાણાકીય સધ્ધરતા ધરાવતી કંપનીઓ લાંબા ગાળાની લોન બેન્ક કે નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી મેળવે છે. ઘણીવાર મોટા રોકાણ માટે નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન કે ધિરાણ મેળવવાના બદલે અથવા તે ઉપરાંત, કંપની જાહેર પ્રજા પાસેથી જામીનગીરી બહાર પાડી ભંડોળ મેળવી શકે છે. આવી જામીનગીરી (સિક્યોરિટી) ડિબેન્ચર કે બોન્ડ તરીકે પ્રચલિત છે.

ધંધો કરતી દરેક કંપનીને નાણાં ઉછીનાં લેવાની ગર્ભિત સત્તા છે. આ ગર્ભિત સત્તાના આધારે કંપની જાહેર જનતા પાસેથી આ રીતે લાંબા ગાળા માટે નાણાં ઉછીનાં મેળવે છે. આ રીતે મેળવેલ રકમ કે રોકાણ સામે કંપની પોતાનાં દેવાંનો સ્વીકાર કરતો દસ્તાવેજ રોકાણકારને આપે છે. આ દસ્તાવેજ(Certificate)ને ડિબેન્ચર (Debenture) કહેવામાં આવે છે.

જે લોકો કંપનીને નાણાં આપી ડિબેન્ચર મેળવે છે અથવા બજારમાંથી ડિબેન્ચર ખરીદે છે તેઓ ડિબેન્ચર ધારણ કરનાર એટલે કે ડિબેન્ચરહોલ્ડર (Debentureholder) કહેવામાં આવે છે. ડિબેન્ચરહોલ્ડર એ કંપનીના માલિક ગણાતા નથી.

ડિબેન્ચર એ કંપનીમાં દેવું દર્શાવતો અને દેવાની સ્વીકૃતિ કરતો દસ્તાવેજ છે, જે કંપનીની સામાન્ય મહોર (seal) સાથે બહાર પાડવામાં આવે છે. કંપની ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને નક્કી કરેલી શરતો અનુસાર તેમણે કરેલા રોકાણ પર અમુક નિશ્ચિત દરે અને નિશ્ચિત સમયે વ્યાજ આપશે, જે કંપની માટે ખર્ચ થશે અને ડિબેન્ચરહોલ્ડર માટે આવક થશે. આ ઉપરાંત, કંપની નક્કી કરેલી શરતો અનુસાર ડિબેન્ચર પર મળેલ નાણાં ભવિષ્યમાં ડિબેન્ચરહોલ્ડરને પરત કરશે.

કંપની ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને જે દસ્તાવેજ (સર્ટિફિકેટ) આપે છે તેમાં - ડિબેન્ચરહોલ્ડરનાં નામ, ડિબેન્ચરની સંખ્યા, ડિબેન્ચર દીઠ રકમ, ડિબેન્ચરને આપેલ ક્રમાંક નંબર, વ્યાજની ચૂકવણીનો દર, વ્યાજ ચૂકવવાનો સમય તેમજ ડિબેન્ચરની રકમ ભવિષ્યમાં ક્યારે પરત કરવામાં આવશે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

વર્તમાન સંજોગોમાં ડિબેન્ચરનો દસ્તાવેજ ડિબેન્ચરહોલ્ડરને ભૌતિક સ્વરૂપે (Physical copy) આપવાના બદલે વીજાણુ નોંધ (Dematerialisation) સ્વરૂપે આપવામાં આવે છે. એટલે કે ડિબેન્ચરની ખરીદી ડિબેન્ચરહોલ્ડરના ડિમેટ ખાતામાં સીધી જમા થઈ જાય છે. કંપની ડિબેન્ચરહોલ્ડરને મંજૂરીપત્ર દ્વારા તેમના કેટલા ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા છે તેની સંખ્યા અને રકમ તેમજ ડિબેન્ચર અંગેની શરતોની જાણ કરવામાં આવે છે.

2. ડિબેન્ચર અંગે અગત્યના મુદ્દા (Important Points Relating to Debenture)

- (1) ડિબેન્ચર એ કંપનીને લોન તરીકે નાણાં આપ્યાનો એક લેખિત દસ્તાવેજ (સર્ટિફિકેટ) છે એટલે કે કંપની દ્વારા પોતાનાં દેવાંનો સ્વીકાર કરતો દસ્તાવેજ એટલે ડિબેન્ચર.
- (2) ડિબેન્ચર ચોક્કસ વ્યાજદર ધરાવતી એક જામીનગીરી છે, જેના પર અગાઉથી નક્કી કરેલી તારીખે વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે. કંપનીને નફો થયો હોય કે ન થયો હોય તોપણ ડિબેન્ચર પર વ્યાજ ચૂકવવું ફરજિયાત છે.
- (3) ડિબેન્ચર પર જે દરે વ્યાજ આપવામાં આવે છે તે દરના આધારે ડિબેન્ચર ઓળખાય છે. દા.ત. ડિબેન્ચર પર 8 % લેખે વાર્ષિક વ્યાજ આપવાનું હોય તો તે 8 %ના ડિબેન્ચર તરીકે ઓળખાશે કે લખાશે.
- (4) ડિબેન્ચર અમુક નિશ્ચિત મુદત માટે બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે નક્કી કરેલી શરતો મુજબ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને તે મુદતના અંતે ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કરવામાં આવે છે.
- (5) કંપનીધારા, 2013 મુજબ કોઈ પણ કંપની 10 વર્ષથી વધુ મુદતના ડિબેન્ચર બહાર પાડી શકશે નહિ. જોકે, જે કંપની ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટમાં કામ કરતી હોય તે 10 વર્ષથી વધુ મુદતના ડિબેન્ચર બહાર પાડી શકશે પરંતુ વધુમાં વધુ 30 વર્ષ સુધીના ડિબેન્ચર બહાર પાડી શકાય.
- (6) ડિબેન્ચર કંપનીની મિલકતો પર બોજ સાથે કે બોજ વગર પણ બહાર પાડી શકાય છે. મિલકતો પરનો બોજ એટલે ગીરો અધિકાર.
- (7) ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા બાદ સામાન્ય સંજોગોમાં શેરબજારમાં નોંધાયેલ (Listed) ડિબેન્ચર્સનું ખરીદ-વેચાણ શેરબજારમાં (સ્ટોક એક્સચેન્જમાં) કરવામાં આવે છે. આવા ડિબેન્ચરની બજારકિંમત તેની મૂળકિંમત જેટલી કે તેથી ઓછી કે વધુ હોઈ શકે છે.
- (8) ડિબેન્ચર, ભરણાંની શરતો અનુસાર તેમાં જોગવાઈ હોય, તો શેરમાં રૂપાંતર કરી શકાય છે.
- (9) ડિબેન્ચર કંપનીના પાકા સરવૈયામાં ‘ઈક્વિટી અને દેવાં’ બાજુ ‘બિન-ચાલુ દેવાં’ના શીર્ષક હેઠળ લાંબા ગાળાનાં દેવાં તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે.
- (10) ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને કંપનીની કોઈ પણ બાબતમાં મત આપવાનો અધિકાર નથી.
- (11) જો કોઈ ડિબેન્ચરહોલ્ડર હપ્તાની રકમ ન ભરે, તો ડિબેન્ચર જપ્ત કરી શકાતા નથી.
- (12) કંપનીના વિસર્જન વખતે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને શેરહોલ્ડર કરતાં પહેલાં રકમ ચૂકવવામાં આવે છે.

3. ડિબેન્ચરના પ્રકારો (Types of Debenture)

ડિબેન્ચરનું વર્ગીકરણ નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે :

(A) જામીનગીરીના આધારે (On the Basis of Security) :

- (i) તારણવાળાં કે ગીરવી ડિબેન્ચર (Secured or Mortgage Debenture) : આ પ્રકારના ડિબેન્ચર બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે કંપનીની અમુક કે બધી મિલકતો ગીરવે મૂકવામાં આવે છે. એટલે કે મિલકતો પર બોજ ઊભો કરવામાં આવે છે. આ બોજ બે પ્રકારના હોય છે : સ્થિર બોજ (Fixed charge), જેમાં કંપનીની અમુક જ મિલકતો ગીરવે મૂકવામાં આવે છે; અને અસ્થિર બોજ કે તરતો બોજ (Floating charge), જેમાં સામાન્ય રીતે કંપનીની બધી જ મિલકતો ગીરવે મૂકવામાં આવે છે. જો કંપની નિશ્ચિત તારીખે ડિબેન્ચરની રકમ ના ચૂકવે તો આ મિલકતો વેચીને ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને તેમનાં નાણાં ચૂકવી દેવામાં આવે છે. જે ડિબેન્ચરને તારણવાળી મિલકતો પર પ્રથમ ક્રમનો ગીરો અધિકાર હોય, તેને **પ્રથમ બોજના ડિબેન્ચર (First Mortgage Debentures)** કહેવાય છે.

જે ડિબેન્ચરને તારણવાળી મિલકતો પર બીજા ક્રમનો ગીરો અધિકાર હોય, (પ્રથમ ક્રમના બોજવાળા ડિબેન્ચર પછી) તેને **દ્વિતીય બોજના ડિબેન્ચર (Second Mortgage Debentures)** કહેવાય છે.

- (ii) તારણ વગરના કે સાદા ડિબેન્ચર (Unsecured or Simple or Naked Debenture) : કંપનીની કોઈ પણ મિલકત ગીરવે મૂક્યા વગર આવા ડિબેન્ચર બહાર પાડવામાં આવે છે. આ ડિબેન્ચર રોકાણકારોની દૃષ્ટિએ જોખમભર્યા કહેવાય છે. તેથી આ પ્રકારના ડિબેન્ચર સામાન્ય રીતે જોવા મળતા નથી. કંપનીના વિસર્જન સમયે તારણ વગરના ડિબેન્ચરને બિનસલામત લેણદારો ગણવામાં આવે છે.
- (B) ફેરબદલીની શક્યતા અને વિધિના આધારે (As per Negotiability and Procedure for Redemption) :
- (i) રજિસ્ટર્ડ ડિબેન્ચર (Registered Debenture) : કંપની ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સનું રજિસ્ટર રાખે છે. જેમાં ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સનું નામ, સરનામું તેમજ અન્ય વિગતો નોંધવામાં આવે છે. આ પ્રકારના ડિબેન્ચરની ફેરબદલી માટે યોગ્ય ફેરબદલી દસ્તાવેજ દ્વારા (by transfer deed) કંપનીના રજિસ્ટરમાં નોંધણી કરાવવી જરૂરી છે. કંપનીના રજિસ્ટરમાં જે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સનું નામ હશે તેને જ વ્યાજ અને ડિબેન્ચરની મૂળ રકમ મળશે.
- (ii) બેરર ડિબેન્ચર (Bearer Debenture) : આ પ્રકારના ડિબેન્ચરની ફેરબદલી કરવા કંપનીના ચોપડે કોઈ નોંધણી કે વિધિ કરવાની હોતી નથી. ખરીદનારે નાણાં આપી વેચનાર પાસેથી ડિબેન્ચર ખરીદી લેવાનાં હોય છે. આમ, બેરર ડિબેન્ચર ચલણી નોટ જેવાં છે, જેની સાદા હસ્તાંતર દ્વારા ફેરબદલી થઈ શકે છે. આમ, આવાં ડિબેન્ચર જેના કબજામાં હોય તે તેનો અધિકાર ધરાવે છે. આ પ્રકારનાં ડિબેન્ચર પર નિયત મુદતોએ ચૂકવવાપાત્ર થતા વ્યાજ માટે ડિબેન્ચર સર્ટિફિકેટની સાથે વ્યાજની કુપનો આપવામાં આવે છે. આવી દરેક કુપન ડિબેન્ચર પરના ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજની તારીખ દર્શાવતી ચેક કે ઓર્ડર જેવી હોય છે, જેના પર ડિબેન્ચરહોલ્ડર કંપનીએ નિર્દેશ કરેલી બેન્ક દ્વારા વ્યાજ મેળવી શકે છે.
- (C) પરત કરવાની શરત મુજબ (As per Conditions of Redemptions) :
- (i) પરત કરવા પાત્ર કે રીડિમેબલ ડિબેન્ચર (Redeemable Debenture) : જે ડિબેન્ચરનાં નાણાં અમુક ચોક્કસ મુદત પછી પરત કરી શકાય તેવી શરતે બહાર પાડવામાં આવે છે, તેને રીડિમેબલ ડિબેન્ચર કહેવામાં આવે છે. આ રકમ એકસાથે અથવા હપતે હપતે પરત કરવામાં આવે છે. નાણાં પરત કરવાનો સમય ડિબેન્ચરમાં કે ટ્રસ્ટીડમાં જણાવવામાં આવે છે.
- (ii) કાયમી (પરત ન કરવા પાત્ર) કે ઈર્રિડિમેબલ ડિબેન્ચર (Perpetual or Irredeemable Debenture) : કંપની પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન આ પ્રકારના ડિબેન્ચર પરત કરતી નથી. સામાન્ય રીતે આ પ્રકારના ડિબેન્ચર કંપનીના વિસર્જન સમયે જ પરત કરવામાં આવે છે.
- (D) રૂપાંતરની શરત પ્રમાણે (On the Basis of Conditions for Convertibility) :
- (i) રૂપાંતરપાત્ર કે કન્વર્ટિબલ ડિબેન્ચર (Convertible Debenture) : જે ડિબેન્ચર અમુક મુદત બાદ કંપનીએ આપેલા વિકલ્પ પ્રમાણે કે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સે નક્કી કરેલા વિકલ્પ પ્રમાણે ઈક્વિટી શેર કે અન્ય જામીનગીરીમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે તો તેવા ડિબેન્ચરને રૂપાંતરપાત્ર ડિબેન્ચર કહેવામાં આવે છે. જે ડિબેન્ચરની અમુક રકમનો ભાગ જ ઈક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે તો તેને અંશતઃ રૂપાંતરિત ડિબેન્ચર (Partly Convertible Debenture) કહેવાય છે. જ્યારે જે ડિબેન્ચરની પૂરી રકમને ઈક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે તો તેને સંપૂર્ણ રૂપાંતરિત ડિબેન્ચર (Fully Convertible Debenture) કહેવાય છે. વર્તમાન સમયમાં આ પ્રકારના ડિબેન્ચર વધુ પ્રચલિત છે. કારણ કે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને રોકડની પ્રવાહિતા, સલામતી, મૂડીનો વધારો અને રકમ પરત મેળવવાની ખાતરી રહેલી છે.
- (ii) બિનરૂપાંતરપાત્ર કે નોન-કન્વર્ટિબલ ડિબેન્ચર (Non-convertible Debenture) : આ પ્રકારના ડિબેન્ચરનું શેરમાં કે અન્ય કોઈ જામીનગીરીમાં રૂપાંતર કરવામાં આવતું નથી.

4. ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની વિધિ (Procedure for Issue of Debentures)

- (i) કંપની જ્યારે ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનું નક્કી કરે ત્યારે કંપનીના ડિરેક્ટર્સ દ્વારા તેમની બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની સભામાં ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગે ઠરાવ પસાર કરે છે. આ ઠરાવમાં ડિબેન્ચરની સંખ્યા, ડિબેન્ચર દીઠ રકમ

તેમજ ડિબેન્ચર ઇશ્યુની કુલ રકમ, તેના પર વ્યાજનો દર, ડિબેન્ચર પરત કરવાની મુદત તેમજ ડિબેન્ચરને લગતી અન્ય શરતો નક્કી કરવામાં આવે છે.

- (ii) ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે કંપનીધારાની તેમજ સેબીની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું પડે છે. કંપનીએ જાહેર પ્રજાને ડિબેન્ચર ખરીદવા અંગે આમંત્રણ આપવા માટે યોગ્ય માહિતી સાથેનું વિજ્ઞાપનપત્ર અથવા વિજ્ઞાપનપત્રના બદલાનું નિવેદન બહાર પાડવું પડે છે.
- (iii) ઇક્વિટી શેર બહાર પાડવાની વિધિ જેવી જ વિધિ ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની છે. કંપનીએ જાહેર જનતાને ડિબેન્ચર ખરીદવા માટે એક અલગ અરજીપત્રક (Application Form) તૈયાર કરવું પડે છે.
- (iv) અરજી દ્વારા મળેલ ડિબેન્ચરની સંખ્યાની સામે જેટલા ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા હશે તેટલા જ ડિબેન્ચર મંજૂર કરવામાં આવશે. આ માટે કંપનીએ કોઈ પણ શિડ્યુલ્ડ બેન્કમાં અલગ ખાતું ખોલાવવું પડશે.
- (v) કંપનીધારા, 2013ના નિયમ પ્રમાણે ઓછામાં ઓછું 90 % ભરણું ભરાવું જરૂરી છે.
- (vi) કંપની ડિબેન્ચર પર એકસાથે અરજી વખતે અથવા હપતે હપતે નાણાં મંગાવી શકે છે.
- (vii) ડિબેન્ચર જાહેર ભરણાં દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે તેના પર મળેલાં નાણાં શિડ્યુલ્ડ બેન્કમાં એક અલગ ખાતામાં રાખવામાં આવે છે. આમ, શેર ભરણાંની જેમ ડિબેન્ચર ભરણાં વખતે અરજી પર મળેલાં નાણાં સીધા બેન્કમાં જ રાખવામાં આવે છે. ભરણું બંધ થયા પછી જે અરજદારોને ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા હોય તેમને ‘મંજૂરીપત્ર’ (Allotment Letter) મોકલવામાં આવે છે અને જે અરજદારોને ડિબેન્ચર નામંજૂર કર્યા હોય તેમને ડિબેન્ચર અરજીનાં નાણાં પરત કરવામાં આવે છે.
- (viii) ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે, પ્રીમિયમથી કે વટાવથી બહાર પાડી શકાય છે. સ્વેટ ઇક્વિટી સિવાય શેર વટાવથી બહાર પાડી શકાતા નથી પરંતુ ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડી શકાય છે. પ્રીમિયમ અને વટાવનો દર ડિરેક્ટર્સ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.

5. ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની હિસાબી અસરો (Accounting Effects for Issue of Debentures)

ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની રીત કે વ્યવહારો તેમજ ખાતાનાં નામ લગભગ શેરમૂડીને લગતા વ્યવહારો જેવા જ રહે છે. જેમકે, ડિબેન્ચર અરજી ખાતું, ડિબેન્ચર મંજૂરી ખાતું, ડિબેન્ચર હપ્તા ખાતું વગેરે.

ડિબેન્ચરની આગળ હંમેશા તેના પરનો વ્યાજનો દર દર્શાવવામાં આવે છે.

જુદા જુદા સંજોગોમાં ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગે કંપનીના ચોપડે નીચે મુજબની હિસાબી નોંધ પસાર કરવામાં આવે છે.

(A) ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે બહાર પાડવા (Issue of Debentures at Par) :

● જ્યારે ડિબેન્ચર પરની રકમ એકસાથે મંગાવવામાં આવે ત્યારે :

- (i) બેન્ક ખાતે ...ઉ
તે ટકાના ડિબેન્ચર અરજી અને મંજૂરી ખાતે
- (ii) ટકાના ડિબેન્ચર અરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ
તે ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે

દા.ત., એક કંપનીએ ₹ 100નો એક એવા 9 ટકાના 8000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા. તેના પરની રકમ એકસાથે અરજી વખતે મંગાવવામાં આવી હતી, જે મળી ગઈ.

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	બેન્ક ખાતે ઉ તે 9 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : ₹ 100નો એક એવાં 8000 ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં પૂરેપૂરી રકમ મળી તેના.]		8,00,000	8,00,000

(ii)	9 ટકાના ડિબેન્ચર અરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 9 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	8,00,000	8,00,000
------	--	---	----------	----------

નોંધ : જ્યારે કંપની દ્વારા ડિબેન્ચરની પૂરેપૂરી રકમ અરજી વખતે જ મંગાવવામાં આવે ત્યારે તે રકમ, 'ડિબેન્ચર અરજી અને મંજૂરી ખાતે' જમા કરવામાં આવશે.

● જ્યારે ડિબેન્ચર પર હપતેથી નાણાં મંગાવવામાં આવે ત્યારે :

ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં નીચે મુજબની આમનોંધો પસાર કરવામાં આવશે. (અહીં ડિબેન્ચર પર વ્યાજનો દર 9 % છે તેવી ધારણા કરેલ છે) :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	જ્યારે અરજીનાં નાણાં મળે ત્યારે, બેન્ક ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [બા.જે. : ડિબેન્ચરઅરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ		
(ii)	અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયા એટલે કે ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા ત્યારે, 9 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા તેના.]	ઉ		
(iii)	નામંજૂર કરેલ અરજીનાં નાણાં અરજદારોને પરત કર્યા ત્યારે, 9 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે બેન્ક ખાતે [બા.જે. : નામંજૂર કરેલ અરજીનાં નાણાં અરજદારોને પરત કર્યા તેના.]	ઉ		
(iv)	અંશતઃ સ્વીકારેલ અરજી પરનાં, અરજીનાં વધારાનાં નાણાં મંજૂરી ખાતે લઈ ગયાં ત્યારે : 9 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [બા.જે. : અરજી પરનાં વધારાનાં નાણાં મંજૂરી ખાતે લઈ ગયાં તેના.]	ઉ		
(v)	જ્યારે મંજૂરીની રકમ લેણી થઈ ત્યારે, 9 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : મંજૂરીની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ		
(vi)	મંજૂરીનાં નાણાં મળ્યાં ત્યારે, બેન્ક ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [બા.જે. : મંજૂરીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ		

(vii)	જ્યારે હપ્તા પરની રકમ મંગાવવામાં આવે ત્યારે, 9 %ના ડિબેન્ચર હપ્તા ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : ડિબેન્ચર પર જે-તે હપ્તાની રકમ મંગાવી કે લેણી થઈ તેના.]			
(viii)	જ્યારે હપ્તા પરની રકમ મળે ત્યારે, બેન્ક ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચર હપ્તા ખાતે [બા.જે. : ડિબેન્ચરના હપ્તાની રકમ મળી તેના.]			

ઉપરની આમનોંધો નીચેના ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે :

ઉદાહરણ 1 : અશોક મિલ્સ લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 8000 ડિબેન્ચર જાહેર જનતા માટે બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર પર વાર્ષિક 8 ટકા લેખે વ્યાજ આપવાનું છે. ડિબેન્ચર દીઠ નીચે મુજબ નાણાં મંગાવવામાં આવ્યાં હતાં :

અરજ સાથે ₹ 30

મંજૂરી વખતે ₹ 40

હપ્તા વખતે ₹ 30

કંપનીને 10,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી. 8000 ડિબેન્ચર મંજૂર કરી વધારાની ડિબેન્ચર અરજીઓ નામંજૂર કરી અરજદારોને નાણાં પરત કર્યાં. ડિબેન્ચર પર મંગાવેલ મંજૂરી અને હપ્તાની રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ.

કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

અશોક મિલ્સ લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચર અરજી ખાતે [બા.જે. : 10,000 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 30 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		3,00,000	3,00,000
2	8 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચર ખાતે તે બેન્ક ખાતે [બા.જે. : મંજૂર કરેલા 8000 ડિબેન્ચરનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે, જ્યારે નામંજૂર કરેલ 2000 ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કર્યાં તેના.]		3,00,000	2,40,000 60,000
3	8 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : 8000 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 40 લેખે નાણાં મંગાવ્યાં તેના.]		3,20,000	3,20,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
4	બેન્ક ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરીનાં નાણાં પૂરેપૂરાં મળી ગયાં તેના.]		3,20,000	3,20,000
5	8 %ના ડિબેન્ચર હપ્તા ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : 8000 ડિબેન્ચર પર હપ્તાની રકમ પેટે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 30 મંગાવવામાં આવ્યા તેના.]		2,40,000	2,40,000
6	બેન્ક ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચર હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પર મંગાવેલ હપ્તાની રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]		2,40,000	2,40,000
	કુલ સરવાળો		17,20,000	17,20,000

(B) ડિબેન્ચર પ્રીમિયમે બહાર પાડવા (Issue of Debentures at Premium) :

જ્યારે કંપની પોતાના ડિબેન્ચર તેની દાર્શનિક કિંમત (Face value) કરતાં વધુ કિંમતે બહાર પાડે ત્યારે ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા કહેવાય. દા.ત., ₹ 100નો એક ડિબેન્ચર, ₹ 130માં બહાર પાડવામાં આવે, તો આ ડિબેન્ચર ₹ 30ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા છે તેમ કહેવાય.

કંપનીધારા, 2013 મુજબ ડિબેન્ચર પરના પ્રીમિયમની રકમ ‘જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત’ ખાતે (Securities Premium Reserve Account) લઈ જવામાં આવશે.

ડિબેન્ચર પરનું પ્રીમિયમ, ઇક્વિટી શેર પરના પ્રીમિયમની જેમ મૂડી નફો છે, જેથી તેનો ઉપયોગ ડિવિડન્ડની વહેંચણી તરીકે નહિ પરંતુ મૂડી નુકસાનને માંડી વાળવા (જેવા કે ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં આપેલો વટાવ, ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ, પ્રાથમિક ખર્ચા, પાઘડી, પેટન્ટ વગેરે) માટે કરવામાં આવે છે.

‘જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતું’ કંપનીના પાકા સરવૈયામાં ઇક્વિટી અને દેવાં બાજુ ‘અનામતો અને વધારો’ના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે.

● **જ્યારે ડિબેન્ચરની રકમ એકસાથે મંગાવવામાં આવે ત્યારે :**

દા.ત., એક કંપનીએ ₹ 100નો એક એવા 10 ટકાના 6000 ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 20ના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા. બધા ડિબેન્ચર પર પૂરેપૂરી રકમ મંગાવવામાં આવી, જે કંપનીને મળી ગઈ. કંપનીના ચોપડે નીચે મુજબ આમનોધ થશે :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	બેન્ક ખાતે તે 10 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 6000 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 120 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		7,20,000	7,20,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(ii)	10 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 10 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે [ખા.જે. : અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે અને પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	7,20,000	6,00,000 1,20,000

● જ્યારે ડિબેન્ચરની રકમ હપ્તેથી મંગાવવામાં આવે ત્યારે :

ઉદાહરણ 2 : ગુજરાત લિમિટેડે ₹ 200નો એક એવા 10 ટકાના 5000 ડિબેન્ચર 20 ટકાના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા હતા, જેના પર ડિબેન્ચર દીઠ નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં હતાં :

અરજી સાથે ₹ 60

મંજૂરી વખતે ₹ 100 (પ્રીમિયમ સહિત)

આખરી હપ્તા વખતે ₹ 80

કુલ 8000 ડિબેન્ચર માટે અરજીઓ આવી હતી, જેમાંથી વધારાની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પરનાં નાણાં પરત કરવામાં આવ્યા હતા. મંજૂરી અને હપ્તા વખતે મંગાવેલ પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી.

કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

ગુજરાત લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 8000 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 60 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	4,80,000	4,80,000
2	10 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 5000 ડિબેન્ચર પરનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયા અને નામંજૂર કરેલ 3000 ડિબેન્ચરનાં નાણાં અરજદારોને પરત કર્યા તેના.]	ઉ	4,80,000	3,00,000 1,80,000
3	10 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી વખતે પ્રીમિયમ સહિત લેણી થતી રકમ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 100 મંગાવ્યા તેના.]	ઉ	5,00,000	3,00,000 2,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી વખતે મંગાવેલી રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]	ઉ	5,00,000	5,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
5	10 %ના ડિબેન્ચર આખરી હપ્તા ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : આખરી હપ્તા વખતે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 80 મંગાવ્યા તેના.]		4,00,000	4,00,000
6	બેન્ક ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચરના આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : હપ્તાની પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ તેના.]		4,00,000	4,00,000
	કુલ સરવાળો		27,60,000	27,60,000

(C) ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડવા (Issue of Debentures at Discount) :

કંપની પોતાના ડિબેન્ચર તેની દાર્શનિક કિંમત કરતાં ઓછી કિંમતે બહાર પાડે ત્યારે, તે ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડ્યા છે તેમ કહેવાય. દા.ત., ₹ 100ની દાર્શનિક કિંમતનો એક ડિબેન્ચર, ₹ 90માં બહાર પાડવામાં આવે તો, અહીં ₹ 10 વટાવ ગણાશે.

ડિબેન્ચર પરના વટાવની રકમને ‘ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે’ (Discount on Debentures A/c) ઉધારવામાં આવે છે.

- કંપનીધારામાં ડિબેન્ચર મહત્તમ કેટલા વટાવથી બહાર પાડી શકાય તે માટે કોઈ નિયંત્રણ નથી. કંપનીના આર્ટિકલ્સમાં જો કોઈ નિયંત્રણ ના હોય તો કંપની વટાવથી ડિબેન્ચર બહાર પાડી શકે છે.

જો કોઈ સ્પષ્ટતા ના હોય તો ડિબેન્ચર પરના વટાવ અંગેની નોંધ ડિબેન્ચરમંજૂરી અંગેની નોંધ સાથે આપવામાં આવશે.

- ડિબેન્ચર વટાવ કે ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ નુકસાનની રકમ કંપનીના પાકા સરવૈયામાં હિસાબી ધોરણ 26 (Accounting Standard 26) મુજબ દર્શાવવામાં આવે છે. ડિબેન્ચર વટાવની રકમ અલગ-અલગ શીર્ષકમાં દર્શાવવામાં આવે છે, જે ડિબેન્ચરની મુદત પર આધારિત છે. જે એક ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે.

દા.ત., ડિબેન્ચર વટાવની રકમ ₹ 2,40,000 છે, જે 6 વર્ષમાં માંડી વાળવાની છે.

અહીં ₹ 2,40,000 ÷ 6 વર્ષ = ₹ 40,000 થશે.

ચાલુ વર્ષમાં ₹ 40,000 નફા-નુકસાનના પત્રકમાં ઉધારવામાં આવશે. જ્યારે બાકીના ₹ 2,00,000 પાકા સરવૈયામાં મિલકત બાજુ ‘અન્ય બિનચાલુ મિલકત’ના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવશે.

નોંધ : ડિબેન્ચર વટાવની રકમ પાકા સરવૈયામાં કેવી રીતે દર્શાવવી તે પ્રકારના પ્રશ્નો પરીક્ષામાં અપેક્ષિત નથી.

- ડિબેન્ચર વટાવની રકમ માંડી વાળવા અંગે :

ડિબેન્ચર વટાવ કે ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ નુકસાનને મૂડી ખોટ (Capital Loss) ગણવામાં આવે છે. આ મૂડી ખોટ શક્ય હોય તેટલી ઝડપથી માંડી વાળવામાં આવે છે, પરંતુ આ સમય ડિબેન્ચરના જીવનકાળથી વધુ હોવો જોઈએ નહિ. દા.ત., છ વર્ષ પછી પરત કરવાની શરતે ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડેલ હોય તો કુલ વટાવ માંડી વાળવાનો સમય છ વર્ષથી વધુનો હોવો જોઈએ નહિ. સામાન્ય રીતે આ રકમ જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે કે નફા-નુકસાનના પત્રક સામે માંડી વાળવામાં આવે છે. આ માટે નીચેની આમનોંધ પસાર કરવામાં આવે છે :

	જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે ...ઉ			
	અથવા નફા-નુકસાનના પત્રક ખાતે ...ઉ			
	તે ડિબેન્ચર વટાવ કે ડિબેન્ચર બહાર			
	પાડતાં થયેલ નુકસાન ખાતે			

● જ્યારે ડિબેન્ચરની રકમ એકસાથે મંગાવવામાં આવે ત્યારે :

દા.ત., એક કંપનીએ ₹ 100નો એક એવા 8 ટકાના 2000 ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 80ના ભાવે બહાર પાડ્યા, જેના પર પૂરેપૂરી રકમ મંગાવી, જે મળી ગઈ હતી.

કંપનીના ચોપડે આમનોંધ નીચે મુજબ થશે :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	બેન્ક ખાતે ઉ તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 2000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 80 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		1,60,000	1,60,000
(ii)	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ઉ ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે ઉ તે 8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : ₹ 100ના એક એવા 8 ટકાના 2000 ડિબેન્ચર ₹ 20ના વટાવથી બહાર પાડ્યાં તેના.]		1,60,000 40,000	2,00,000

● જ્યારે ડિબેન્ચરની રકમ હપ્તેથી મંગાવવામાં આવે ત્યારે :

ઉદાહરણ 3 : રાજકોટ ઓઈલ લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 10 ટકાના 8000 ડિબેન્ચર ₹ 90ના ભાવે બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર દીઠ નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં છે :

અરજી સાથે ₹ 30

મંજૂરી વખતે ₹ 40 (વટાવ બાદ)

હપ્તા વખતે ₹ 20

કંપનીને 8000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી. કંપનીએ મંજૂરી વખતે મંગાવેલ રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ, જ્યારે હપ્તા વખતે 300 ડિબેન્ચર સિવાય બાકીના બધા ડિબેન્ચર પર પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ.

કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

રાજકોટ ઓઈલ લિ. કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે ઉ તે 10 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 8000 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 30 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		2,40,000	2,40,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2	10 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયાં તેના.]	ઉ	2,40,000	2,40,000
3	10 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : મંજૂરીનાં નાણાં ₹ 10ના વટાવ બાદ, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 40 લેણાં થયાં તેના.]	ઉ ઉ	3,20,000 80,000	4,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [બા.જે. : મંજૂરી વખતે મંગાવેલી રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]	ઉ	3,20,000	3,20,000
5	10 %ના ડિબેન્ચર આખરી હપ્તા ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : 8000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 20 લેખે હપ્તાની રકમ મંગાવી તેના.]	ઉ	1,60,000	1,60,000
6	બેન્ક ખાતે ડિબેન્ચર બાકી હપ્તા ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર હપ્તા ખાતે [બા.જે. : 300 ડિબેન્ચર સિવાય બાકીના 7700 ડિબેન્ચર પર હપ્તાની રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ ઉ	1,54,000 6000	1,60,000
	કુલ સરવાળો		15,20,000	15,20,000

ઉદાહરણ 4 : પંજાબ લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 11 %ના 25,000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા, જેના પર ડિબેન્ચર દીઠ નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં હતાં :

અરજી સાથે ₹ 30; મંજૂરી વખતે ₹ 35 અને પ્રથમ અને આખરી હપ્તા વખતે ₹ 35.

બધા જ ડિબેન્ચર માટે અરજીઓ આવી હતી. 800 ડિબેન્ચર ધારણ કરનાર જોગિન્દરે, મંજૂરી વખતે ડિબેન્ચરની બધી જ રકમ પૂરેપૂરી ચૂકવી દીધી. જ્યારે 200 ડિબેન્ચર ધારણ કરનાર હરજીતસિંહ મંજૂરી અને હપ્તાની રકમ ચૂકવી શક્યા નહિ.

બાકીના બધા જ ડિબેન્ચર પર સમયસર મંજૂરી અને હપ્તાની રકમ મળી ગઈ હતી.

ઉપરના વ્યવહારોની કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

પંજાબ લિમિટેડ કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે 11 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 25,000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 30 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	7,50,000	7,50,000
2	11 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 11 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરનાં અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયાં તેના.]	ઉ	7,50,000	7,50,000
3	11 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે તે 11 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી વખતે લેણી થતી રકમ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 35 લેખે મંગાવી તેના.]	ઉ	8,75,000	8,75,000
4	બેન્ક ખાતે ડિબેન્ચર પર મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે તે 11 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે તે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી પર 24,800 ડિબેન્ચરનાં નાણાં મળ્યાં તેના તેમજ 800 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 35 લેખે હપ્તાની રકમ અગાઉથી મળી તેના.]	ઉ ઉ	8,96,000 7000	8,75,000 28,000
5	11 %ના ડિબેન્ચરનાં પ્રથમ અને આખરી હપ્તા ખાતે તે 11 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : હપ્તા વખતે લેણી થતી રકમ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 35 લેખે મંગાવી તેના.]	ઉ	8,75,000	8,75,000
6	બેન્ક ખાતે મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે તે 11 %ના ડિબેન્ચર પર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : આખરી હપ્તા વખતે 800 ડિબેન્ચર પર અગાઉથી મળેલ હપ્તાની રકમ બાદ કરતાં તેમજ 200 ડિબેન્ચર પર હપ્તાની રકમ નહિ ભરાતાં બાકીની રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ ઉ ઉ	8,40,000 7000 28,000	8,75,000
	કુલ સરવાળો		50,28,000	50,28,000

ઉદાહરણ 5 : મોહન કિશ્ના લિમિટેડે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 500ની મૂળકિંમતના 10 ટકાના 80,000 ડિબેન્ચર, 10 ટકાના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા. રકમ નીચે મુજબ ચૂકવવાની હતી :

અરજી વખતે ₹ 250 (પ્રીમિયમ સહિત) અને બાકીની રકમ મંજૂરી વખતે.

આ ડિબેન્ચર 8 વર્ષ પછી પરત કરવાના છે. કંપનીને 1,00,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી, જેમાંથી પ્રમાણસર ફાળવણી દ્વારા 80,000 ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા.

અરજી પરની વધારાની રકમ મંજૂરી ખાતે લઈ જવામાં આવશે. મંજૂરી વખતે મંગાવેલ રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ.

ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે કંપનીના ચોપડે થતી અસરોની આમનોંધ આપો :

જવાબ :

મોહન કિશ્ના લિ.ના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [બા.જે. : 1,00,000 ડિબેન્ચરની અરજી પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 250 લેખે નાણાં મળ્યાં તેના.]		2,50,00,000	2,50,00,000
2	10 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે (80,000 ડિબે. × ₹ 200) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે (80,000 ડિબે. × ₹ 50) તે 10 ટકાના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે (20,000 ડિબે. × ₹ 250) [બા.જે. : ડિબેન્ચરઅરજી પરનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે અને પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયાં તેમજ વધારાની અરજી પરનાં નાણાં ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે લઈ ગયાં તેના.]		2,50,00,000	1,60,00,000 40,00,000 50,00,000
3	10 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : 80,000 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 300 લેખે મંજૂરીનાં નાણાં મંગાવ્યાં તેના.]		2,40,00,000	2,40,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે 10 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [બા.જે. : મંજૂરી પરની રકમ મળી ગઈ તેના.]		1,90,00,000	1,90,00,000
	કુલ સરવાળો		9,30,00,000	9,30,00,000

ઉદાહરણ 6 : કવિશ લિમિટેડે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 100ની મૂળકિંમતના 8 %ના 20,000 ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 30ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા. પૂરેપૂરી રકમ અરજી વખતે ભરવાની છે. કંપનીને 24,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી હતી, જેમાંથી 4000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પરની રકમ અરજદારોને પરત કરી હતી. બાકીની અરજીઓ પર ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા.

કવિશ લિમિટેડના ચોપડામાં ઉપરના વ્યવહારોની જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

નોંધ : જ્યારે કંપની દ્વારા ડિબેન્ચરની પૂરેપૂરી રકમ અરજી વખતે જ મંગાવવામાં આવે ત્યારે તે રકમ, ‘ડિબેન્ચર અરજી ખાતે’ લઈ જવાના બદલે ‘ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે’ જમા કરવામાં આવશે.

કવિશ લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચર અરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 24,000 ડિબેન્ચર પર ₹ 130 લેખે રકમ મળી તેના.]		31,20,000	31,20,000
2	8 %ના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 8 %ના ડિબેન્ચર ખાતે (20,000 ડિબે. × ₹ 100) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે (20,000 ડિબે. × ₹ 30) તે બેન્ક ખાતે (4000 ડિબે. × ₹ 130) [ખા.જે. : 20,000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 100 લેખે ડિબેન્ચર ખાતે અને ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 30 લેખે પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના તેમજ નામંજૂર કરેલા 4000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 130 પરત કર્યા તેના.]		31,20,000	20,00,000 6,00,000 5,20,000

ઉદાહરણ 7 : અમરેલીની અંકુશ લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 9 %ના 5000 ડિબેન્ચર 10 ટકાના વટાવથી તા. 1-4-2017ના રોજ બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર પર નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં હતાં :

અરજી સાથે ₹ 25

મંજૂરી વખતે ₹ 25 અને બાકીની રકમ છેલ્લા હપ્તા વખતે

કંપનીને 5000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી હતી, જે બધી જ મંજૂર કરી. ડિબેન્ચર પર મંગાવેલ બધી જ રકમ સમયસર મળી ગઈ હતી. ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનો ખર્ચ ₹ 16,000 થયો છે. ડિરેક્ટર્સે નક્કી કર્યું કે ‘ડિબેન્ચર બહાર પાડવાના ખર્ચ ખાતે’ અને ‘ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે’ જે રકમ છે, તે દર વર્ષે તેનો $\frac{1}{5}$ ભાગ નફા-તુકસાનના પત્રકમાં લઈ જઈને માંડી વાળવો.

ઉપરના વ્યવહારો પરથી કંપનીના ચોપડામાં ફક્ત પ્રથમ વર્ષની આમનોંધ લખો.

જવાબ :

અંકુશ લિમિટેડ કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 5000 ડિબેન્ચરની અરજી પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 25 લેખે નાણાં મળ્યાં તેના.]		1,25,000	1,25,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2	9 %ના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા ડિબેન્ચર પરની અરજીની રકમ ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	1,25,000	1,25,000
3	9 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 25) ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 10) તે 9 %ના ડિબેન્ચર ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 35) [ખા.જે. : મંજૂરી વખતે વટાવ બાદ ₹ 25 લેખે નાણાં મંગાવ્યાં તેના.]	ઉ ઉ	1,25,000 50,000	1,75,000
4	બેન્ક ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરીની પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ	1,25,000	1,25,000
5	9 %ના ડિબેન્ચરના છેલ્લા હપ્તા ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : છેલ્લા હપ્તા વખતે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 40 લેખે નાણાં મંગાવ્યાં તેના.]	ઉ	2,00,000	2,00,000
6	બેન્ક ખાતે તે 9 %ના ડિબેન્ચરના છેલ્લા હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : હપ્તા પર મંગાવેલી રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]	ઉ	2,00,000	2,00,000
7	ડિબેન્ચર બહાર પાડવાના ખર્ચ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનો ખર્ચ થયો તેના.]	ઉ	16,000	16,000
8	નફા-નુકસાનના પત્રક ખાતે તે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે (50,000ના $\frac{1}{5}$) તે ડિબેન્ચર બહાર પાડવાના ખર્ચ ખાતે (16,000ના $\frac{1}{5}$) [ખા.જે. : ચાલુ વર્ષે ડિબેન્ચર વટાવ અને બહાર પાડવાના ખર્ચના $\frac{1}{5}$ ભાગ નફા-નુકસાન ખાતે લઈ જઈને માંડી વાળ્યા તેના.]	ઉ	13,200	10,000 3200
	કુલ સરવાળો		9,79,200	9,79,200

6. રોકડ સિવાયના અવેજથી ડિબેન્ચર બહાર પાડવા (Issue of Debentures for Consideration Other than Cash)

શેરની જેમ જ ડિબેન્ચર પણ રોકડ સિવાયના અવેજથી અમુક સંજોગોમાં બહાર પાડવામાં આવે છે. દા.ત., જમીન-મકાન, પ્લાન્ટ અને મશીનરી વગેરે જેવી મિલકતો ખરીદીની સામે વેચનારને ડિબેન્ચર આપવા. તે જ રીતે કોઈ ધંધાની ખરીદી વખતે, ધંધો વેચનારને ધંધાની ખરીદકિંમત પેટે કંપનીના ડિબેન્ચર આપવા. આ ડિબેન્ચર વેચનારને મૂળકિંમતે, પ્રીમિયમથી કે વટાવ દ્વારા આપવામાં આવે છે.

આ સંજોગોમાં નીચે પ્રમાણે આમનોંધ પસાર કરવામાં આવે છે :

(1)	જ્યારે કોઈ ધંધો ખરીદવામાં આવે ત્યારે, (i) પરચૂરણ મિલકતો ખાતે ...ઉ (ધંધાની લીધેલ મિલકતો) તે પરચૂરણ દેવાં ખાતે (ધંધાનાં લીધેલ દેવાં) તે ધંધો વેચનાર ખાતે (ખરીદકિંમત) [બા.જે. : ધંધાની ખરીદી વખતે ધંધાની મિલકતો અને દેવાં લીધાં તેના.] (ii) ધંધો વેચનાર ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : ખરીદકિંમત પેટે કંપનીએ ડિબેન્ચર આપ્યા તેના.]			
(2)	જો કોઈ મિલકત ખરીદવામાં આવે ત્યારે, (i) મિલકતની ખરીદી વખતે, મિલકત ખાતે ...ઉ તે વેચનાર ખાતે [બા.જે. : મિલકતની ખરીદી કરવામાં આવે તેના.] (ii) વેચનાર ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : વેચનારને મિલકત પેટે ડિબેન્ચર આપ્યા તેના.]			

ઉદાહરણ 8 : માનસી લિમિટેડે ₹ 6,00,000ની મશીનરી સુમન મેન્યુ. લિ. પાસેથી તા. 1-12-2017ના રોજ ખરીદી.

₹ 2,00,000 તરત જ ચૂકવી દીધા અને બાકીની રકમ પેટે માનસી લિ.ના ₹ 3,70,000ના 11 ટકાના ડિબેન્ચર આપ્યા. માનસી લિ.ના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો. જો માનસી લિ. બાકીની રકમ પેટે ₹ 4,20,000ના 11 ટકાના ડિબેન્ચર આપે તો તેની આમનોંધ કેવી રીતે લખાશે ?

જવાબ :

માનસી લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2017 ડિસે. 1	મશીનરી ખાતે તે સુમન મેન્યુ. લિ. ખાતે [બા.જે. : સુમન મેન્યુ. લિ. પાસેથી મશીનરી ખરીદી તેના.]	ઉ	6,00,000	6,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
ડિસે. 1	સુમન મેન્યુ. લિ. ખાતે તે બેન્ક ખાતે [બા.જે. : મશિનરીની ખરીદી સામે ₹ 2,00,000 તરત જ ચૂકવી દીધા તેના.]	ઉ	2,00,000	2,00,000
ડિસે. 1	સુમન મેન્યુ. લિ. ખાતે તે 11 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે જમીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે [બા.જે. : ₹ 4,00,000ની બાકી રકમની સામે ₹ 3,70,000ના ડિબેન્ચર આપતાં તફાવતની રકમ પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	4,00,000	3,70,000 30,000

જો માનસી લિ. બાકીની રકમ પેટે ₹ 4,20,000ના 11 ટકાના ડિબેન્ચર આપે, ત્યારે ઉપરના ઉદાહરણમાં ફક્ત છેલ્લી આમનોંધ બદલાશે.

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2017 ડિસે. 1	સુમન મેન્યુ. લિ. ખાતે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે તે 11 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : ₹ 4,00,000ની બાકી રકમની સામે ₹ 4,20,000ના ડિબેન્ચર આપ્યા તેના.]	ઉ ઉ	4,00,000 20,000	4,20,000

ઉદાહરણ 9 : નીતિન મેટલ્સ લિમિટેડે પટેલ ટ્રેડર્સની મિલકતો ₹ 8,80,000માં અને દેવાં (લેણદારો) ₹ 1,60,000માં ખરીદી લીધાં. ખરીદકિંમત પેટે ₹ 7,68,000 ચૂકવવાનું નક્કી કર્યું. નીતિન મેટલ્સ લિમિટેડે ખરીદકિંમત પેટે ₹ 100નો એક એવા 12 %ના ડિબેન્ચર, 20 % પ્રીમિયમથી આપ્યા. કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરી :

ખરીદકિંમત = ₹ 7,68,000 જે આપેલ છે.

ચોખ્ખી મિલકત = કુલ મિલકતો - દેવાં

= ₹ 8,80,000 - ₹ 1,60,000

= ₹ 7,20,000

ખરીદકિંમત - ચોખ્ખી મિલકત = પાઘડી

₹ 7,68,000 - ₹ 7,20,000 = ₹ 48,000 (પાઘડી)

અહીં ₹ 7,68,000ની ખરીદકિંમત પેટે ₹ 100નો એક એવા 12 %ના ડિબેન્ચર, 20 % પ્રીમિયમથી આપે છે. ડિબેન્ચરની સંખ્યા આપેલ નથી.

$$\text{ડિબેન્ચરની સંખ્યા} = \frac{\text{ખરીદકિંમત}}{\text{ડિબેન્ચર દીઠ રકમ}} = \frac{7,68,000}{120 (100 - 20)} = 6400 \text{ ડિબેન્ચર}$$

કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	પરચૂરણ મિલકતો ખાતે પાઘડી ખાતે તે દેવાં (લેણદારો) ખાતે તે પટેલ ટ્રેડર્સ ખાતે [ખા.જે. : પટેલ ટ્રેડર્સનાં મિલકતો અને દેવાં ખરીદ્યાં તેના.]	ઉ ઉ	8,80,000 48,000	1,60,000 7,68,000
2	પટેલ ટ્રેડર્સ ખાતે તે 12 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે (6400 ડિબેન્ચર × ₹ 100) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે (6400 ડિબેન્ચર × ₹ 20) [ખા.જે. : ખરીદકિંમત પેટે 6400 ડિબેન્ચર 20 % પ્રીમિયમથી આપ્યા તેના.]	ઉ	7,68,000	6,40,000 1,28,000

7. આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે બહાર પાડેલા ડિબેન્ચર (Issue of Debentures as Collateral Security)

કંપની જ્યારે બેન્ક કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી લોન મેળવે ત્યારે મુખ્ય જામીનગીરી(Principal Security)ની સાથે ગૌણ કે દ્વિતીય જામીનગીરી (Subsidiary or Secondary Security) તરીકે પોતાના ડિબેન્ચર આપે છે. આ રીતે આપેલ ડિબેન્ચરને આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે બહાર પાડેલા ડિબેન્ચર કહેવાય છે.

જો કંપની સમયસર લોનનાં નાણાં ભરી દે તો બેન્ક કંપનીને ડિબેન્ચર પરત કરે છે અને આ રીતે પરત મળેલ ડિબેન્ચર કંપની રદ કરે છે.

પરંતુ જો કંપની લોનનાં નાણાં કે તેના પરનું વ્યાજ યોગ્ય સમય મર્યાદામાં ચૂકવે નહિ તો બેન્ક કે લોન આપનાર સૌ પ્રથમ મુખ્ય જામીનગીરી વેચીને રકમ મેળવશે. જો મુખ્ય જામીનગીરીમાંથી લોનની પૂરી રકમ વસૂલ ન થાય તો લોન આપનારને દ્વિતીય જામીનગીરી પર મળેલ ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર હોલ્ડર તરીકેના બધા હકો મળે છે એટલે કે લોન આપનાર ડિબેન્ચર વેચીને બાકીની રકમ વસૂલ કરી શકે છે.

આ રીતે બહાર પાડેલા ડિબેન્ચરને હિસાબમાં દર્શાવવા અંગે બે પદ્ધતિ છે :

- (1) જામીનગીરી તરીકે બેન્કને આપેલ ડિબેન્ચર એ ફક્ત લોનની રકમની સલામતી માટે છે. હિસાબના ચોપડામાં ડિબેન્ચર અંગે કોઈ નોંધ કરવામાં આવતી નથી. બેન્ક લોન અંગેની જ આમનોંધ આપવામાં આવે છે. પાકા સરવૈયામાં દેવાં બાજુ ‘બિન-ચાલુ દેવાં કે જવાબદારીઓ’ના શીર્ષક હેઠળ ‘લાંબા ગાળાનાં દેવાં’ની નીચે દર્શાવાય છે. ઉદાહરણ 10માં આ દર્શાવેલ છે.
- (2) આ પદ્ધતિમાં કંપનીના ચોપડામાં આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે આપેલ ડિબેન્ચરની નોંધ કરવામાં આવે છે. આ નોંધ નીચે મુજબ થશે :

	ડિબેન્ચર ઉપલક ખાતે તે ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : બેન્ક લોનની સામે આનુષંગિક ડિબેન્ચર તરીકે ડિબેન્ચર્સ આપ્યા તેના.]	ઉ		
--	--	---	-------	-------

પાકા સરવૈયામાં, ઈકિવટી અને દેવાં બાજુ, ડિબેન્ચરની રકમમાંથી ડિબેન્ચર ઉપલક ખાતું બાદ કરવામાં આવશે. જો બેન્ક લોન કંપની દ્વારા ચૂકવી દેવામાં આવે તો, બેન્ક પાસેથી પરત મળેલ ડિબેન્ચર કંપની દ્વારા રદ કરવામાં આવશે અને ઉપરની આમનોંધ ઉલટાવવામાં આવશે.

ઉદાહરણ 10 : એક કંપની તા. 1 એપ્રિલ, 2017ના રોજ બહાર પાડેલા ₹ 14,00,000ના 11 ટકાના ડિબેન્ચર ધરાવે છે. વર્ષ દરમિયાન કંપનીએ તા. 15 જુલાઈ, 2017ના રોજ ₹ 3,00,000ની બેન્ક લોન લીધી. જેની સામે કંપનીએ આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે નવા ₹ 2,00,000ના 11 ટકાના ડિબેન્ચર આપ્યા.

ઉપરના વ્યવહારોને લગતી જરૂરી આમનોંધ બંને પદ્ધતિથી કંપનીના ચોપડામાં પસાર કરો. ડિબેન્ચર અને બેન્ક લોન અંગેની વિગતો તા. 31 માર્ચ, 2018ના રોજ કંપનીના પાકા સરવૈયામાં દર્શાવો.

જવાબ : (પ્રથમ પદ્ધતિ પ્રમાણે)

કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

15-7-17	બેન્ક ખાતે તે બેન્ક લોન ખાતે [બા.જે. : બેન્ક લોન લીધી તેના.]	ઉ	3,00,000	3,00,000
---------	--	---	----------	----------

આ પદ્ધતિમાં લોનની સામે ડિબેન્ચર જામીનગીરી તરીકે આપ્યા છે, તેની કોઈ નોંધ થશે નહિ.

તા. 31 માર્ચ, 2018ના રોજનું પાકું સરવૈયું

વિગત	નોંધ નં.	31 માર્ચ 2018	31 માર્ચ 2017
(I) ઈકિવટી અને જવાબદારી : શેરહોલ્ડર્સનાં ભંડોળ : બિનચાલુ જવાબદારીઓ : લાંબાં ગાળાનાં દેવાં : 11 ટકાના ડિબેન્ચર (આ ઉપરાંત, ₹ 2,00,000ના ડિબેન્ચર આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે આપ્યા.) બેન્ક લોન (₹ 2,00,000ના ડિબેન્ચર આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે)		14,00,000 3,00,000	

(બીજી પદ્ધતિ પ્રમાણે)

કંપનીની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે બેન્ક લોન ખાતે [બા.જે. : બેન્ક લોન લીધી તેના.]	ઉ	3,00,000	3,00,000
2	ડિબેન્ચર ઉપલક ખાતે તે 11 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [બા.જે. : બેન્કમાંથી લીધેલ લોન સામે આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે ₹ 2,00,000ના 11 %ના ડિબેન્ચર આપ્યા તેના.]	ઉ	2,00,000	2,00,000

તા. 31 માર્ચ, 2018ના રોજનું પાકું સરવૈયું

વિગત	નોંધ નં.	31 માર્ચ 2018	31 માર્ચ 2017
(I) ઇક્વિટી અને જવાબદારી :			
શેરહોલ્ડર્સનાં ભંડોળ :			
બિનચાલુ જવાબદારીઓ :			
લાંબાં ગાળાનાં દેવાં :			
11 ટકાના ડિબેન્ચર	14,00,000	14,00,000	
11 ટકાના ડિબેન્ચર આનુષંગિક જામીનગીરી	2,00,000		
તરીકે આપેલ			
બાદ : ડિબેન્ચર ઉપલક ખાતે	2,00,000	—	
બેન્ક લોન (₹ 2,00,000ના ડિબેન્ચર આનુષંગિક જામીનગીરી		3,00,000	
તરીકે)			

8. ડિબેન્ચર પર વ્યાજ (Interest on Debenture)

સામાન્ય રીતે ડિબેન્ચર પરનું વ્યાજ અર્ધ-વાર્ષિક ચૂકવવામાં આવે છે. ડિબેન્ચર પરનું વ્યાજ કંપનીના નફા-નુકસાન પત્રકમાં નોંધવામાં આવે છે. વ્યાજ એ નફા સામેનો ખર્ચ છે. તેથી કંપની ખોટ કરે કે પૂરતો નફો ન કમાય તોપણ ડિબેન્ચર પરનું વ્યાજ નિયમિત રીતે ચૂકવવું ફરજિયાત છે. ડિબેન્ચર શબ્દ સાથે જે વ્યાજનો દર જોડાયેલ હોય તે દરે ડિબેન્ચર પર વ્યાજ આપવામાં આવે છે. દા.ત., 9 ટકાના ડિબેન્ચર. અહીં ડિબેન્ચર પર 9 ટકાના દરે વ્યાજ ગણાશે.

આવકવેરા ધારા મુજબ, ડિબેન્ચર હોલ્ડર્સને ડિબેન્ચર પર વ્યાજ ચૂકવતાં પહેલાં કંપની દ્વારા વ્યાજની કુલ (ગ્રોસ) રકમ પર નિર્ધારિત દરે આવકવેરો બાદ કરી બાકીની રકમ ડિબેન્ચર હોલ્ડર્સને ચૂકવવાની હોય છે. આ રકમ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ વતી કંપનીએ આવકવેરા વિભાગમાં જમા કરવાની હોય છે. જેને મૂળ સ્થાનેથી કપાયેલ આવકવેરો કહેવામાં આવે છે. (જેને અંગ્રેજીમાં TDS એટલે Tax Deducted at Source કહેવામાં આવે છે.)

જ્યારે કંપની દ્વારા હિસાબી સમય (Accounting Period) પૂરો થયા બાદ વાર્ષિક હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવે ત્યારે તારીખના તફાવતના કારણે ડિબેન્ચર પર લેણું થયેલું કે ચઢેલું વ્યાજ અંગેની અસરો આપવી પડે છે.

લેણું થયેલ કે ચઢેલ વ્યાજ અંગેની રીત :

(1) ચઢેલું વ્યાજ અને ચૂકવવાપાત્ર (Interest Accrued and Due) : દા.ત., જો કંપની ડિબેન્ચર પર વ્યાજ 30મી જૂન અને 31મી ડિસેમ્બર એમ અર્ધવાર્ષિક ચૂકવતી હોય અને પાકું સરવૈયું 31મી માર્ચ, 2018ના રોજ તૈયાર કરવામાં આવે, ત્યારે 31મી ડિસેમ્બર, 2017નું અર્ધવાર્ષિક વ્યાજ ચૂકવવાનું બાકી હોય તો તેને ‘ચઢેલું કે લેણું થયેલ વ્યાજ અને ચૂકવવાપાત્ર’ એમ કહેવાશે.

(2) ચઢેલું વ્યાજ પરંતુ ચૂકવવાપાત્ર નહિ (Interest Accrued but Not Due) : ઉપર આપેલ (1)માં તા. 1 જાન્યુઆરી, 2018થી 31 માર્ચ, 2018 સુધીનું ડિબેન્ચર પરનું વ્યાજ ‘ચઢેલું વ્યાજ પરંતુ ચૂકવવાપાત્ર નહિ’ તેમ ગણાશે.

ઉદાહરણ 11 : શિનોય લિમિટેડે તા. 1 એપ્રિલ, 2017ના રોજ ₹ 100ની મૂળકિંમતના 11 ટકાના 15,000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા. જેના પર 30 સપ્ટેમ્બર અને 31 માર્ચના રોજ વ્યાજ ચૂકવવાનું છે.

તા. 31 માર્ચ, 2018ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ માટે ઉપરના વ્યવહારો અંગેની આમનોંધો પસાર કરો. ધારો કે આવકવેરાનો દર 20 ટકા છે.

જવાબ :

શિનોય લિમિટેડ કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-2017	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 15,000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 100નાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		15,00,000	15,00,000
1-4-2017	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 11 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચરઅરજી વખતે મળેલ રકમ ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયા તેના.]		15,00,000	15,00,000
30-9-2017	ડિબેન્ચર પર વ્યાજ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે તે મૂળ સ્થાનેથી કપાયેલ ચૂકવવાપાત્ર આવકવેરા ખાતે [ખા.જે. : 30 સપ્ટેમ્બરે 11 %ના ડિબેન્ચર પર વ્યાજ લેણું થયું અને તેમાંથી આવકવેરો બાદ કર્યો તેના.]		82,500	66,000 16,500
30-9-2017	ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : વ્યાજ ચૂકવ્યું તેના.]		66,000	66,000
30-9-2017	મૂળસ્થાનેથી કપાયેલ ચૂકવવાપાત્ર આવકવેરા ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : આવકવેરાની રકમ આવકવેરા વિભાગમાં ભરી તેના.]		16,500	16,500
31-3-2018	ડિબેન્ચર પર વ્યાજ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે તે મૂળસ્થાનેથી કપાયેલ ચૂકવવાપાત્ર આવકવેરા ખાતે [ખા.જે. : 31 માર્ચના રોજ ડિબેન્ચર પર વ્યાજ લેણું થયું અને તેમાંથી આવકવેરો બાદ કર્યો તેના.]		82,500	66,000 16,500
31-3-2018	ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : વ્યાજ ચૂકવ્યું તેના.]		66,000	66,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-2018	મૂળસ્થાનેથી કપાયેલ ચૂકવવાપાત્ર આવકવેરા ખાતે ઉ તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : આવકવેરાની રકમ આવકવેરા વિભાગમાં ભરી તેના.]		16,500	16,500
31-3-2018	નફા-નુકસાન પત્રક ખાતે ઉ તે ડિબેન્ચર પરના વ્યાજ ખાતે [ખા.જે. : પૂરા વર્ષની વ્યાજની રકમ નફા-નુકસાનના પત્રક ખાતે લઈ ગયા તેના.] (82,500 + 82,500)		1,65,000	1,65,000
	કુલ સરવાળો		34,95,000	34,95,000

9. ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કરવા અંગે (For Redemption of Debentures)

ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કરવામાં આવે ત્યારે નીચેની આમનોંધ પસાર થાય છે.

(i)	ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કરવાના સમયે ડિબેન્ચર ખાતું બંધ કરી ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે લઈ જવું. ડિબેન્ચર ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે			
(ii)	જ્યારે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને નાણાં પરત કરવામાં આવે ત્યારે, ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે ...ઉ તે બેન્ક ખાતે			

10. પરત કરી શકાય તેવા ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે તેની હિસાબી અસરો (Accounting Effects at the Time of Issue of Redeemable Debentures)

ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે, પ્રીમિયમથી કે વટાવથી બહાર પાડી શકાય છે, પરંતુ જ્યારે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને નાણાં પરત કરવામાં આવે ત્યારે ડિબેન્ચર મૂળકિંમતથી કે પ્રીમિયમથી જ પરત કરી શકાય છે. વટાવથી ડિબેન્ચર પરત કરી શકાતા નથી.

● જ્યારે ડિબેન્ચર તેની મૂળકિંમતે પરત કરવાના હોય, તેવા સંજોગોમાં ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે કોઈ વધારાની અસર સાથે આમનોંધ પસાર કરવામાં આવતી નથી. આ બાબતોનો નીચેના ટેબલ દ્વારા અભ્યાસ કરી શકાશે.

પરિસ્થિતિ (શરત)	ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નોંધ	ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે નોંધ	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવણી કરવામાં આવે ત્યારે નોંધ
(1) ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે બહાર પાડી, મૂળ- કિંમતે પરત કરવાના હોય ત્યારે,	(i) બેન્ક ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (ii) ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચર ખાતે	ડિબેન્ચર ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે	ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે ...ઉ તે બેન્ક ખાતે

પરિસ્થિતિ (શરત)	ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નોંધ	ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે નોંધ	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવણી કરવામાં આવે ત્યારે નોંધ
(2) ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી બહાર પાડી, મૂળ- કિંમતે પરત કરવાના હોય ત્યારે,	(i) બેન્ક ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (ii) ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચર ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અના. ખાતે	ડિબેન્ચર ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે	ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે ...ઉ તે બેન્ક ખાતે
(3) ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડી, મૂળ- કિંમતે પરત કરવાના હોય ત્યારે,	(i) બેન્ક ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (ii) ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચર ખાતે	ડિબેન્ચર ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે	ડિબેન્ચરહોલ્ડર ખાતે ...ઉ તે બેન્ક ખાતે

- જ્યારે ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે કે પ્રીમિયમથી કે વટાવથી બહાર પાડ્યા હોય અને આ ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી પરત કરવાના હોય ત્યારે,

ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે આપવાનું થતું પ્રીમિયમ એ કંપની માટે ખોટ (મૂડી નુકસાન) છે. તેથી આ પરતના પ્રીમિયમની રકમ ‘ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે’ (Loss on Issue of Debentures Account) ઉધારવામાં આવે છે. ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાનને ડિબેન્ચર પરતનાં નુકસાન તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. તેમજ ભવિષ્યમાં આપવાનું થતું આ પ્રીમિયમ એ કંપની માટે દેવું છે. જેથી પ્રીમિયમની રકમ ‘ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે’ (Premium on Redemption of Debentures Account) જમા કરવામાં આવે છે.

અહીં વિદ્યાર્થીઓએ ધ્યાનમાં રાખવાનું કે, ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે મંગાવેલ પ્રીમિયમ જે ‘જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે’ લઈ જવામાં આવે છે, તે કંપની માટે નફો છે. જ્યારે ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે ચૂકવવાનું થતું પ્રીમિયમ જે ‘ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે’ લઈ જવામાં આવે છે, તે કંપની માટે દેવું છે.

જ્યારે ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી પરત કરવાના હોય ત્યારે જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં નીચે પ્રમાણે આમનોંધ લખાશે.

(1) જ્યારે ડિબેન્ચર મૂળકિંમતથી બહાર પાડ્યા હોય, તે પ્રીમિયમથી પરત કરવાના હોય ત્યારે,

(i) ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે :

(a) બેન્ક ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે	(ડિબેન્ચરની મૂળકિંમત) (ડિબેન્ચરની મૂળકિંમત)
(b) ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે ...ઉ તે ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે	(ડિબેન્ચરની મૂળકિંમત) (પરત કરતી વખતે થતી પ્રીમિયમની રકમ) (ડિબેન્ચરની મૂળકિંમત) (પરત કરતી વખતે થતી પ્રીમિયમની રકમ)

(ii) ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે :

ડિબેન્ચર ખાતે ...ઉ	(ડિબેન્ચરની મૂળકિંમત)
ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે ...ઉ	(પરત પ્રીમિયમની રકમ)
તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે	(કુલ ચૂકવવાપાત્ર રકમ)

(iii) ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવણી કરવામાં આવે ત્યારે,

ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે ...ઉ	(કુલ ચૂકવેલ રકમ)
તે બેન્ક ખાતે	

(2) જ્યારે ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા હોય, તે પ્રીમિયમથી પરત કરવાના હોય ત્યારે,

(i) ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે :

(a) બેન્ક ખાતે ...ઉ	(મૂળકિંમત + પ્રીમિયમની રકમ)
તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે	
(b) ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ	(મૂળકિંમત + પ્રીમિયમની રકમ)
ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે ...ઉ	(ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે થતી પ્રીમિયમની રકમ)
તે ડિબેન્ચર ખાતે	(ડિબેન્ચરની મૂળકિંમત)
તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે	(ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે મળેલ પ્રીમિયમ)
તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે	(ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે થતી પ્રીમિયમની રકમ)

ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે અને ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવણી કરતી વખતે થતી આમનોંધ ઉપર પ્રમાણે 1(ii) અને 1(iii) મુજબ જ થશે.

(3) જ્યારે ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડ્યા હોય, તે પ્રીમિયમથી પરત કરવાના હોય ત્યારે,

(i) ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે :

(a) બેન્ક ખાતે ...ઉ	(મૂળકિંમત બાદ વટાવની રકમ)
તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે	
(b) ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ	(મૂળકિંમત બાદ વટાવની રકમ)
ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે ...ઉ	(બહાર પાડતા આપેલ વટાવ)
ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે ...ઉ	(પરત કરતી વખતે થયેલ પ્રીમિયમની રકમ)
તે ડિબેન્ચર ખાતે	(ડિબેન્ચરની મૂળકિંમત)
તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે	(પરત કરતી વખતે થયેલ પ્રીમિયમની રકમ)

ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે અને ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવણી કરતી વખતે થતી આમનોંધ ઉપર પ્રમાણે 1(ii) અને 1(iii) મુજબ જ થશે.

● કંપનીના પાકા સરવૈયામાં સ્થાન :

ડિબેન્ચર વટાવ ખાતાની રકમ અને ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતાની રકમમાંથી, ડિબેન્ચરની મુદત પ્રમાણે દર વર્ષે અમુક રકમ જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતાની સામે કે નફા-નુકસાનના પત્રકમાં માંડી વાળવામાં આવે છે.

નફા-નુકસાનના પત્રક ખાતે	ઉ			
કે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે	ઉ			
તે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે				
તે ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે				

ડિબેન્ચર વટાવ અને ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે આ બંને ખાતાની બાકી રહેતી રકમ દર વર્ષે પાકા સરવૈયામાં મિલકત બાજુ ‘અન્ય બિનચાલુ મિલકત’ તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે.

જ્યારે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતું એ વ્યક્તિ ખાતું છે, જેની જમા બાકી હોય છે. કંપની માટે આ એક પ્રકારની જવાબદારી છે. જે પાકા સરવૈયામાં ઇક્વિટી અને જવાબદારી બાજુ ‘બિનચાલુ જવાબદારી’ (Non-current Liabilities)ના શીર્ષક હેઠળ ‘અન્ય લાંબા ગાળાનાં દેવાં’(Other long term liabilities)ની નીચે જ્યાં સુધી ડિબેન્ચર પરત ના થાય ત્યાં સુધી દર્શાવવામાં આવે છે.

જ્યારે ડિબેન્ચર પરત કરવામાં આવે ત્યારે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતું ઉધાર કરી, ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે જમા કરીને, આ ખાતું બંધ કરી દેવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ 12 : નીચેના વ્યવહારો પરથી ફક્ત ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની આમનોંધો લખો. (બાબત જે વગર)

- (1) ₹ 100ની મૂળકિંમતના 10 ટકાના 5000 ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે જ બહાર પાડ્યા, જે મૂળકિંમતે પરત કરવાના છે.
- (2) ₹ 100ની મૂળકિંમતના 10 ટકાના 5000 ડિબેન્ચર 5 ટકાના વટાવે બહાર પાડ્યા, જે મૂળકિંમતે પરત કરવાના છે.
- (3) ₹ 100ની મૂળકિંમતના 10 ટકાના 5000 ડિબેન્ચર 8 ટકાના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા, જે મૂળકિંમતે પરત કરવાના છે.

જવાબ :

કંપનીની આમનોંધ

(1) ડિબેન્ચરદીઠ બહાર પાડ્યા કિંમત ₹ 100, પરત કિંમત ₹ 100

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 100)		5,00,000	5,00,000
(ii)	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 10 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 100)		5,00,000	5,00,000

(2) ડિબેન્ચર દીઠ બહાર પાડ્યા કિંમત ₹ 95, પરત કિંમત ₹ 100

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 95)		4,75,000	4,75,000
(ii)	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 5 વટાવ ખાતે) તે 10 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે	ઉ ઉ	4,75,000 25,000	5,00,000

(3) ડિબેન્ચરદીઠ બહાર પાડ્યા કિંમત ₹ 108, પરત કિંમત ₹ 100

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 108)		5,40,000	5,40,000
(ii)	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 10 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે (5000 ડિબેન્ચર × ₹ 8)		5,40,000	5,00,000 40,000

ઉપરની ત્રણે પરિસ્થિતિમાં ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે તેમજ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવણી કરતી વખતે પસાર કરવાની આમનોંધ નીચે પ્રમાણે એકસરખી થશે.

● ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે :

	10 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે		5,00,000	5,00,000
--	--	--	----------	----------

● ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવણી કરતી વખતે :

	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે		5,00,000	5,00,000
--	--	--	----------	----------

● ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે બહાર પાડ્યા હતા, જે પ્રીમિયમથી પરત કર્યા :

ઉદાહરણ 13 : નમસ્કાર લિમિટેડે તા. 1-8-2017ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 9 ટકાના 8000 ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે બહાર પાડ્યા. જે તા. 31-7-2022ના રોજ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 120ની કિંમતે પરત કરવાના છે.

કંપનીના ચોપડે ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતની અને પરત કરતી વખતની જરૂરી આમનોંધ લખો. (બાબત જે વગર) જવાબ :

નમસ્કાર લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-8-2017	બેન્ક ખાતે (8000 ડિબેન્ચર × ₹ 100) તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે		8,00,000	8,00,000
1-8-2017	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (8000 ડિબેન્ચર × ₹ 100) ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ નુકસાન ખાતે (8000 ડિબેન્ચર × ₹ 20) તે 9 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે (8000 ડિબેન્ચર × ₹ 100) તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે (8000 ડિબેન્ચર × ₹ 20)		8,00,000 1,60,000	8,00,000 1,60,000
31-7-2022	9 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે		8,00,000 1,60,000	9,60,000
31-7-2022	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે		9,60,000	9,60,000

● ડિબેન્ચર વટાવે બહાર પાડ્યા, જે પ્રીમિયમથી પરત કર્યા :

ઉદાહરણ 14 : પ્રાર્થના લિમિટેડે તા. 1-4-2017ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 11 ટકાના 6000 ડિબેન્ચર 5 ટકાના વટાવે બહાર પાડ્યા. 6 વર્ષ બાદ તા. 31-3-2023ના રોજ બધા ડિબેન્ચર પરનાં નાણાં 10 ટકાના પ્રીમિયમથી પરત કરવાનાં છે. કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો. (બાબત જે વગર)

જવાબ :

પ્રાર્થના લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-2017	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (6000 ડિબેન્ચર × ₹ 95)	ઉ	5,70,000	5,70,000
1-4-2017	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે (6000 ડિબેન્ચર × ₹ 5) ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ નુકસાન ખાતે (6000 ડિબેન્ચર × ₹ 10) તે 11 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે (6000 ડિબેન્ચર × ₹ 100) તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે (6000 ડિબેન્ચર × ₹ 10)	ઉ ઉ ઉ	5,70,000 30,000 60,000	6,00,000 60,000
31-3-2023	11 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે	ઉ ઉ	6,00,000 60,000	6,60,000
31-3-2023	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે (6000 ડિબેન્ચર × ₹ 110)	ઉ	6,60,000	6,60,000

● ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા, જે પ્રીમિયમથી પરત કર્યા :

ઉદાહરણ 15 : વંદના લિમિટેડે તા. 1-6-2017ના રોજ ₹ 200નો એક એવા 8 ટકાના 10,000 ડિબેન્ચર 5 ટકાના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા, જે તા. 31-5-2022ના રોજ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 220ની કિંમતે પરત કર્યા. કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો. (બાબત જે વગર)

જવાબ :

વંદના લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-6-2017	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે (10,000 ડિબેન્ચર × ₹ 210)	ઉ	21,00,000	21,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-6-2017	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ૩ ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ નુકસાન ખાતે ૩ (10,000 ડિબેન્ચર × ₹ 20) તે 8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે (10,000 ડિબેન્ચર × ₹ 200) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે (10,000 ડિબેન્ચર × ₹ 10) તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે (10,000 ડિબેન્ચર × ₹ 20)		21,00,000 2,00,000	20,00,000 1,00,000 2,00,000
31-5-2022	8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે ૩ ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે ૩ તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે (10,000 ડિબેન્ચર × ₹ 220)		20,00,000 2,00,000	22,00,000
31-5-2022	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે ૩ તે બેન્ક ખાતે (10,000 ડિબેન્ચર × ₹ 220)		22,00,000	22,00,000

ઉદાહરણ 16 : નતાશા કોસ્મેટિક લિમિટેડે તા. 1-7-2017ના રોજ ₹ 1000નો એક એવા 8 ટકાના 50,000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા, જે 8 વર્ષ બાદ 10 ટકાના પ્રીમિયમે પરત કરવાના છે. વિજ્ઞાપનપત્રની શરતો મુજબ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 400 અરજી વખતે અને બાકીની રકમ મંજૂરી વખતે ચૂકવવાની છે. ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની કંપનીના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

નતાશા કોસ્મેટિક લિમિટેડ કંપનીની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે ૩ તે 8 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 50,000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 400 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		2,00,00,000	2,00,00,000
2	8 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે ૩ તે 8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલ 50,000 ડિબેન્ચર પરના અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયા તેના.]		2,00,00,000	2,00,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
3	8 ટકાના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે તે 8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : 50,000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 600 મંગાવ્યા તેના તેમજ ડિબેન્ચર 10 ટકા પ્રીમિયમથી પરત કરવાના છે તેના.]	ઉ	3,00,00,000 50,00,000	3,00,00,000 50,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે 8 ટકાના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	3,00,00,000	3,00,00,000

ઉદાહરણ 17 : દિક્ષીત ઇલેક્ટ્રિક લિમિટેડે તા. 1-1-2017ના રોજ ₹ 500નો એક એવા 7 ટકાના 7000 ડિબેન્ચર 6 ટકાના વટાવે બહાર પાડ્યા. 6 વર્ષ બાદ બધાં ડિબેન્ચરનાં નાણાં 5 ટકાના પ્રીમિયમે પરત કરવાનાં છે. રકમ નીચે મુજબ ચૂકવવાની હતી :

અરજ સાથે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 300; મંજૂરી વખતે ડિબેન્ચર દીઠ બાકીની રકમ ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની કંપનીના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

દિક્ષીત ઇલેક્ટ્રિક લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે 7 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 7000 ડિબેન્ચર પર ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 300 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	21,00,000	21,00,000
2	7 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે તે 7 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : અરજીની રકમ ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	21,00,000	21,00,000
3	7 ટકાના ડિબેન્ચર મંજૂરી ખાતે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે તે 7 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી વખતે ડિબેન્ચર પર વટાવ બાદ ₹ 170 મંગાવ્યા તેના, વટાવના ₹ 30 (500 × 6 %) થયા તેના તેમજ ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમના ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 25 (500 × 5 %) થયા તેના.]	ઉ ઉ ઉ	11,90,000 2,10,000 1,75,000	14,00,000 1,75,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
4	બેન્ક ખાતે તે 7 ટકાના ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	11,90,000	11,90,000

11. ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે નાણાંની જોગવાઈ (Provision of Finance for the Redemption of Debentures)

ડિબેન્ચર એ કંપની માટે દેવું છે. ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે કંપનીએ તેના વિજ્ઞાપનપત્રમાં દર્શાવેલ નિયમો અને શરતો મુજબ ડિબેન્ચરની રકમ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને પરત કરવાની હોય છે. અમુક નિશ્ચિત મુદતે ડિબેન્ચર પરનાં નાણાં પરત કરવાનાં હોય ત્યારે કંપનીએ કેટલાં નાણાં અને ક્યારે પરત કરવાનાં છે તે અગાઉથી ખ્યાલ હોય છે.

આ અનુસંધાને કંપનીધારા 2013માં નવી જોગવાઈઓ કરવામાં આવેલ છે. આ ધારા પહેલા કંપનીઓ દ્વારા ડિબેન્ચર પરત નિધિ અને ડિબેન્ચર પરત નિધિનાં રોકાણોની વ્યવસ્થા અમલમાં હતી. તેને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવવા માટે કંપનીધારા 2013ની કલમ 71(4) અને કંપની નિયમો 2014(શેરમૂડી અને ડિબેન્ચર)ના નિયમ 18(7)(C)માં જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. આ જોગવાઈઓના આધારે સમજૂતી આપવામાં આવી છે.

ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે નાણાંની જરૂરિયાત (ભંડોળ) પૂરી કરવા માટે કંપની દ્વારા નીચેની કોઈ પણ રીતે નાણાંની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે :

- (1) નવા શેર કે ડિબેન્ચર બહાર પાડીને ડિબેન્ચર પરત કરવા
- (2) મૂડીમાંથી ડિબેન્ચર પરત કરવા
- (3) નફામાંથી ડિબેન્ચર પરત કરવા

(1) નવા શેર કે ડિબેન્ચર બહાર પાડીને ડિબેન્ચર પરત કરવા (Redemption from the Proceeds of Fresh Issue of Shares and Debentures) : જ્યારે કંપનીને ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે ફંડની જરૂર હોય, ત્યારે કંપની નવા ઇક્વિટી શેર, પ્રેફરન્સ શેર કે ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનું નક્કી કરે છે. નવા બહાર પાડેલ શેર કે ડિબેન્ચરની રકમમાંથી જૂના ડિબેન્ચરની રકમ પરત કરવામાં આવે છે. જેના કારણે કંપનીની નાણાકીય પરિસ્થિતિમાં અસર થતી નથી.

(2) મૂડીમાંથી ડિબેન્ચર પરત કરવા (Redemption of Debentures out of Capital) : જ્યારે ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે નફામાંથી કોઈ રકમ અલગ મૂકવામાં આવતી નથી ત્યારે કંપનીની મૂડીમાંથી ડિબેન્ચર પરત કરવામાં આવે છે તેમ કહેવાય છે, પરંતુ કંપનીધારા, 2013ની કલમ 71(4) પ્રમાણે અને સેબીની ગાઈડ લાઈન્સ પ્રમાણે, કંપની જ્યારે ડિબેન્ચર પરત કરવાનું નક્કી કરે તે પહેલાં તેને બહાર પાડેલા ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમતની રકમના 25 ટકા ‘ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે’ (Debenture Redemption Reserve Account) લઈ જવા પડશે. આ રકમ કંપનીના નફા-નુકસાનના પત્રકના વધારામાંથી (Surplus in Statement of Profit and Loss) લાવવામાં આવે છે. આમ, ડિબેન્ચર પરતની પૂરેપૂરી રકમ મૂડીમાંથી ચૂકવાતી નથી. ઉપર પ્રમાણેની જોગવાઈ કર્યા બાદ જ બાકીની રકમ કંપનીની મૂડીમાંથી ચૂકવાય છે.

(3) નફામાંથી ડિબેન્ચર પરત કરવા (Redemption of Debentures out of Profits) : જ્યારે કંપની દ્વારા બહાર પાડેલા ડિબેન્ચરને પરત કરવા માટે જરૂરી પૂરેપૂરી રકમની જોગવાઈ તેના નફા અને નુકસાનના પત્રકમાંથી કરવામાં આવે તો તેને નફામાંથી ડિબેન્ચર પરત કર્યા તેમ કહેવાય. આ જોગવાઈ ડિબેન્ચર પરત કરતાં પહેલાં કરવામાં આવે છે.

આ માટે કંપનીએ એક નવું જ ‘ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું’ ઊભું કરવું પડે છે. જેમાં ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે જરૂરી પૂરેપૂરી રકમ નફા અને નુકસાનના પત્રકમાંથી ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.

આ અસર આપવાથી કંપની, તેના રિવિડન્ડ માટેના નફામાંથી ઘટાડો કરી તે રકમ ડિબેન્ચર પરત કરવાના ઉપયોગમાં લે છે. આ રકમ રિવિડન્ડ ચૂકવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી નથી. જેથી, ડિબેન્ચર પરત કરવાથી કંપનીની વર્તમાન ફંડની (નાણાકીય) પ્રવાહિતામાં કોઈ અસર થશે નહિ.

● **ડિબેન્ચર પરત કરવા અંગેની સેબીની ગાઈડ લાઈન્સ :**

- (1) બિનરૂપાંતરપાત્ર (નોન-કન્વર્ટિબલ) ડિબેન્ચર અને અંશતઃ રૂપાંતરપાત્ર (પાર્ટલી કન્વર્ટિબલ) ડિબેન્ચરનો બિનરૂપાંતરપાત્ર ભાગ માટે જ ‘ડિબેન્ચર પરત અનામત’ ઊભું કરી શકાય છે, જે મરજિયાત છે.
- (2) કંપનીએ ડિબેન્ચર પરત કરવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં, બહાર પાડેલ ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમત જેટલી રકમના ઓછામાં ઓછા 25 ટકા જેટલું ડિબેન્ચર પરત અનામત ઊભું કરવું પડશે.

નીચે દર્શાવેલ વિભાગની કંપનીઓને ‘ડિબેન્ચર પરત અનામત’ ઊભું કરવામાંથી મુક્તિ (Exemptions) આપવામાં આવેલ છે.

- (1) રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાના નિયંત્રણ હેઠળની ઓલ ઇન્ડિયા ફાયનાન્સિયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન્સ (AIFIs)
 - (2) રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાના નિયંત્રણ હેઠળની અન્ય ફાયનાન્સિયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન્સ
 - (3) બેન્કિંગ કંપનીઓ કે જેને જાહેરમાં કે ખાનગીમાં ડિબેન્ચર આપેલ છે.
 - (4) નેશનલ હાઉસિંગ બેન્ક સાથે નોંધાયેલી હાઉસિંગ ફાયનાન્સિયલ કંપનીઓ
- (નોંધ : વિદ્યાર્થીઓને માહિતી માટે આપવામાં આવેલ છે, પરીક્ષામાં અપેક્ષિત નથી.)

● **ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતાની બાકી કંપનીના પાકા સરવૈયામાં ‘ઈક્વિટી અને જવાબદારી’ બાજુ ‘અનામતો અને વધારા’ના શીર્ષક નીચે બતાવવામાં આવશે.**

જ્યારે બધા જ ડિબેન્ચર્સ પરત થઈ જાય ત્યાર બાદ, ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું બંધ કરી સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.

	ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે ...ઉ			
	તે સામાન્ય અનામત ખાતે			

● **ડિબેન્ચર પરત રોકાણ અંગે (For Debentures Redemption Investment) :**

કંપનીના (શેરમૂડી અને ડિબેન્ચર) નિયમ, 2014ના નિયમ 18(7)(C) મુજબ, જે નાણાકીય વર્ષના અંતમાં એટલે કે 31મી માર્ચના રોજ જે ડિબેન્ચર્સ પરત કરવાના હોય તેની કુલ દાર્શનિક કિંમત(Face value)ના ઓછામાં ઓછા 15 ટકા જેટલી રકમ વર્ષની શરૂઆતમાં એટલે કે 30મી એપ્રિલ સુધીમાં રોકાણ કરવી પડશે, જેને ‘ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું’ (Debenture Redemption Investment Account) કહેવાશે.

આ રોકાણ કે થાપણો(ડિપોઝિટ)નો ઉપયોગ ફક્ત ચાલુ વર્ષે પરત કરવાના થતા ડિબેન્ચર માટે જ કરવામાં આવશે.

ડિબેન્ચર પરત કરવા માટેનું જરૂરી રોકાણ કે થાપણ કંપનીધારામાં દર્શાવેલ કે નિર્દેશ કરેલ જામીનગીરીઓમાં જ કરી શકાશે. આ રોકાણ કે થાપણનો ઉપયોગ ફક્ત ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે જ કરી શકાશે, બીજા કોઈ ઉપયોગ માટે નહિ. રોકાણ કરવા માટેની નિર્દેશિત જામીનગીરીઓ :

- (1) કોઈ પણ શિઝ્યુલ્ડ બેન્કમાં થાપણો, કોઈ પણ તારણ વગરની
- (2) કેન્દ્ર સરકારની કે કોઈ પણ રાજ્ય સરકારની બોજારહિત જામીનગીરીઓ
- (3) ભારતીય ટ્રસ્ટ કાયદો, 1882ના કલમ 20ના પેટા કલમ(a)થી (d) અને (ee)માં દર્શાવેલ બોજારહિત જામીનગીરીઓ
- (4) ભારતીય ટ્રસ્ટ કાયદો, 1882ના કલમ 20ના પેટા કલમ(f)માં નોંધાયેલા કોઈ પણ કંપનીના બહાર પાડેલા બોજારહિત બોન્ડ

12. ડિબેન્ચર પરત કરવાની રીતો (Methods of Redemption of Debentures)

ડિબેન્ચર પરત કરવાની રીતો નીચે પ્રમાણે છે :

- (1) અમુક ચોક્કસ તારીખે બધી જ રકમ ચૂકવવી
- (2) હપ્તેથી ચૂકવણી કરવી
- (3) ખુલ્લા બજારમાંથી પોતાના ડિબેન્ચર્સ ખરીદીને
- (4) શેરમાં રૂપાંતરણ દ્વારા

ઉપરની બધી રીતોને જુદાં જુદાં ઉદાહરણો દ્વારા સમજાવે :

(1) અમુક ચોક્કસ તારીખે બધી જ રકમ ચૂકવવી (Lump-sum Payment at the End of Fixed Period) :

આ પદ્ધતિમાં, કંપની દ્વારા અમુક નિશ્ચિત સમય પૂરો થતાં અથવા કંપનીએ આપેલ વિકલ્પ પ્રમાણે નિશ્ચિત સમય પહેલાં ડિબેન્ચરની પૂરેપૂરી રકમ એકસાથે પરત કરવામાં આવે છે.

ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નક્કી કરેલ શરત મુજબ ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે કે પ્રીમિયમથી પરત કરવામાં આવે છે. અહીં કંપનીધારા, 2013ની જોગવાઈઓ તેમજ સેબીની ગાઈડ લાઈન્સ મુજબ ડિબેન્ચર પરત કરવામાં આવે છે.

આ પદ્ધતિમાં નીચે મુજબ આમનોંધો પસાર કરવામાં આવે છે :

(I)	નાણાકીય વર્ષની શરૂઆતમાં (તા. 30 એપ્રિલ સુધીમાં) : (નોંધ : જે વર્ષમાં ડિબેન્ચર પરત કરવાનાં છે તે વર્ષ) પરત કરવાના ડિબેન્ચર્સની કુલ દાર્શનિક કિંમતના 15 ટકાનું રોકાણ કરવામાં આવે ત્યારે, ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે તે બેન્ક ખાતે			
(II)	ડિબેન્ચર પરત કરવાના સમયે : (i) જ્યારે રોકાણોનું વેચાણ કરવામાં આવે ત્યારે, બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે			
(III)	(ii) નફા અને નુકસાનના પત્રકમાં થયેલ વધારામાંથી, ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે મળેલ કુલ દાર્શનિક કિંમતના 25 ટકા રકમ, ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ ગયા ત્યારે, નફા-નુકસાન પત્રકના વધારા ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે			
(IV)	ડિબેન્ચર પરત કરતી વખતે : (i) ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે			
	(ii) ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે			
(IV)	જ્યારે બધા ડિબેન્ચર્સ પરત થઈ જાય ત્યારે, ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે તે સામાન્ય અનામત ખાતે			

● ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે નાણાંની જોગવાઈ મૂડીમાંથી (Out of Capital) કરવાની હોય ત્યારે,

ઉદાહરણ 18 : શૈલજા લિમિટેડે તા. 1 એપ્રિલ, 2011ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 8 ટકાના 12,000 ડિબેન્ચર, 5 ટકાના પ્રીમિયમ બહાર પાડ્યા હતા, જે માર્ચ 31, 2017ના રોજ પરત કરવાના છે. ઈશ્યુ પૂરેપૂરો ભરપાઈ થઈ ગયો હતો. બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સે નક્કી કર્યું હતું કે, તા. 31 માર્ચ, 2017ના રોજ જરૂરી રકમ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવી અને ડિબેન્ચર્સ મૂડીમાંથી પરત કરવા. તેઓએ એમ પણ નક્કી કર્યું હતું કે જરૂરી રકમનું ડિબેન્ચર પરત રોકાણ તા. 30 એપ્રિલ, 2016ના રોજ કરવું.

ડિબેન્ચર પરત કરવાની તારીખે રોકાણો વેચી દીધાં હતાં અને ડિબેન્ચર પરત કરવા માટેની જરૂરી રકમ ડિબેન્ચર-હોલ્ડર્સને ચૂકવી દીધી હતી.

ડિબેન્ચર બહાર પાડવાની અને પરત કરવાની જરૂરી આમનોંધ કંપનીના ચોપડે પસાર કરો તેમજ ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું અને ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું પણ તૈયાર કરો.

જવાબ :

શૈલજા લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-11	બેન્ક ખાતે તે 8 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 12,000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 105 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		12,60,000	12,60,000
1-4-11	8 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે [ખા.જે. : અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે અને પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના.]		12,60,000	12,00,000 60,000
30-4-16	ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમતના (12,00,000) 15 ટકાનું રોકાણ કર્યું તેના.]		1,80,000	1,80,000
31-3-17	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે કરેલ રોકાણો વેચી દીધા તેના.]		1,80,000	1,80,000
31-3-17	નફા અને નુકસાન પત્રકના વધારા ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે [ખા.જે. : બહાર પાડેલ ડિબેન્ચરની મૂળકિંમતના 25 % નફો ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.] (12,00,000 × 25 %)		3,00,000	3,00,000
31-3-17	8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવાની રકમ લેણી થઈ તેના.]		12,00,000	12,00,000
31-3-17	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : લેણી થયેલી રકમ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવી તેના.]		12,00,000	12,00,000
31-3-17	ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે તે સામાન્ય અનામત ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કર્યા બાદ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતાની રકમ સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]		3,00,000	3,00,000
	કુલ સરવાળો		58,80,000	58,80,000

નોંધ : ઉપરના દાખલામાં ડિબેન્ચર પરત રોકાણો પર વ્યાજનો દર આપેલ નથી તેથી વ્યાજની ગણતરી કે તેની અસર આપેલ નથી.

ઉધાર ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
30-4-16	બેન્ક ખાતે		1,80,000	31-3-17	બેન્ક ખાતે		1,80,000
			1,80,000				1,80,000

ઉધાર ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
31-3-17	સામાન્ય અનામત ખાતે		3,00,000	31-3-17	નફા અને નુકસાન પત્રકના વધારા ખાતે		3,00,000
			3,00,000				3,00,000

ઉદાહરણ 19 : નિરજા લિમિટેડે તા. 1લી એપ્રિલ 2013ના રોજ ₹ 100નો એક એવા કુલ ₹ 7,00,000ના 9 ટકાના ડિબેન્ચર 5 ટકાના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા હતા, જે 31 માર્ચ, 2018ના રોજ 10 ટકાના પ્રીમિયમથી પરત કરવાના છે. કંપનીએ ડિબેન્ચર પરત કરવાના નાણાકીય વર્ષમાં કંપનીધારાની જોગવાઈ પ્રમાણેની જરૂરી રકમ 30 એપ્રિલના રોજ 8 ટકાની સરકારી જામીનગીરીમાં રોકાણ કર્યું હતું. લેણી થતી (પાકતી) તારીખે ડિબેન્ચર્સ પરત કર્યા હતા. કંપનીના ચોપડે ડિબેન્ચર્સ બહાર પાડતી વખતની અને પરત કરતી વખતની આમનોંધો પસાર કરો તેમજ ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું અને ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું પણ તૈયાર કરો.

જવાબ :

નિરજા લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-13	બેન્ક ખાતે ઉ તે 9 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 7000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 105 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		7,35,000	7,35,000
1-4-13	9 ટકાના ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ઉ ડિબેન્ચર બહાર પાડતા થયેલ નુકસાન ખાતે ઉ તે 9 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : અરજીનાં નાણાંમાંથી ડિબેન્ચર ખાતે અને જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના તેમજ ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમની અસર આપી તેના.]		7,35,000 70,000	7,00,000 35,000 70,000
30-4-17	ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે ઉ તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : 8 ટકાની સરકારી જામીનગીરીમાં ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમતના 15 % (7,00,000 × 15 %)નું રોકાણ કર્યું તેના.]		1,05,000	1,05,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-18	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે તે મળેલ વ્યાજ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે કરેલ રોકાણોનું વેચાણ કર્યું તેના અને તેના પર 11 મહિનાનું વ્યાજ મળ્યું તેના.]	ઉ	1,12,700	1,05,000 7700
31-3-18	નફા અને નુકસાન પત્રકનાં વધારા ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમતના 25 % ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.] (7,00,000 × 25 %)	ઉ	1,75,000	1,75,000
31-3-18	9 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવાની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ ઉ	7,00,000 70,000	7,70,000
31-3-18	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને લેણી થયેલી રકમ ચૂકવી તેના.]	ઉ	7,70,000	7,70,000
31-3-18	ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે તે સામાન્ય અનામત ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કર્યા બાદ ડિબેન્ચર પરત અનામતની રકમ સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	1,75,000	1,75,000
31-3-18	મળેલ વ્યાજ ખાતે તે નફા-નુકસાનના પત્રક ખાતે [ખા.જે. : વ્યાજ નફા-નુકસાનના પત્રક ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	7700	7700

ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
30-4-17	બેન્ક ખાતે		1,05,000	31-3-18	બેન્ક ખાતે		1,05,000
			1,05,000				1,05,000

ઉધાર

ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
31-3-18	સામાન્ય અનામત ખાતે		1,75,000	31-3-18	નફા અને નુકસાન પત્રકના વધારા ખાતે		1,75,000
			1,75,000				1,75,000

નોંધ : (1) કંપનીધારાની કલમ 17(4) અને નિયમ 18(7) મુજબ બેન્કિંગ કંપનીઓએ ડિબેન્ચર પરત અનામત ઊભું કરવું જરૂરી નથી. તેમજ 15 ટકા લેખે ડિબેન્ચર પરત રોકાણ કરવું પણ જરૂરી નથી.

(2) નવી ગાઈડ-લાઈન્સ પ્રમાણે, ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર કંપનીઓએ પણ ડિબેન્ચરની મૂળકિંમતના 25 ટકા લેખે ડિબેન્ચર પરત અનામત ઊભું કરવું પડશે. (પરીક્ષામાં અપેક્ષિત નથી.)

● ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે નાણાંની જોગવાઈ નફામાંથી (Out of Profit) કરવાની હોય ત્યારે,

ઉદાહરણ 20 : પ્રજ્ઞા લિમિટેડે તા. 31-3-2018ના રોજ ₹ 34,00,000ની મૂળકિંમતના 7 ટકાના ડિબેન્ચર, 8 ટકાના પ્રીમિયમથી પરત કર્યા હતા. જે માટે કંપનીના નફામાંથી નાણાંની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. કંપનીએ જરૂરી રકમનું રોકાણ 30 એપ્રિલ, 2017ના રોજ કર્યું હતું.

કંપનીધારાની જોગવાઈઓનું પાલન કરેલ છે તેવી ધારણાઓ સાથે કંપનીના ચોપડામાં ડિબેન્ચર પરત કરવા અંગેની આમનોંધો આપો તેમજ ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું અને ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું પણ તૈયાર કરો.

જવાબ :

પ્રજ્ઞા લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
30-4-17	ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરતાં પહેલાં ₹ 34,00,000ના 15 ટકાનું રોકાણ કર્યું તેના.]	ઉ	5,10,000	5,10,000
31-3-18	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે રોકાણો વેચી દીધા તેના.]	ઉ	5,10,000	5,10,000
31-3-18	નફા અને નુકસાન પત્રકના વધારા ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે [ખા.જે. : પરત કરવાના ડિબેન્ચર્સની કુલ મૂળકિંમત જેટલી રકમથી ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું ઊભું કર્યું તેના.]	ઉ	34,00,000	34,00,000
31-3-18	7 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવાની રકમ પ્રીમિયમ સાથે લેણી થઈ તેના.]	ઉ ઉ	34,00,000 2,72,000	36,72,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-18	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [બા.જે. : ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને લેણી થયેલ રકમ ચૂકવી તેના.]		36,72,000	36,72,000
31-3-18	ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે તે સામાન્ય અનામત ખાતે [બા.જે. : બધા જ ડિબેન્ચર પરત કર્યા બાદ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતાની બાકી સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]		34,00,000	34,00,000

ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
30-4-17	બેન્ક ખાતે		5,10,000	31-3-18	બેન્ક ખાતે		5,10,000
			5,10,000				5,10,000

ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
31-3-18	સામાન્ય અનામત ખાતે		34,00,000	31-3-18	નફા અને નુકસાન પત્રકના વધારા ખાતે		34,00,000
			34,00,000				34,00,000

ઉદાહરણ 21 : મોરબી ટાઈલ્સ લિમિટેડે ₹. 16,00,000ના બહાર પાડેલા 8 ટકાના ડિબેન્ચર્સ તા. 1-11-2017ના રોજ, 5 ટકા પ્રીમિયમ, કંપનીના નફામાંથી પરત કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. કંપની પાસે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે ₹ 5,60,000 હતા. ડિબેન્ચર પરત રોકાણ પેટે જરૂરી રકમનું યોગ્ય સમયે રોકાણ કરવાનું નક્કી કરેલ હતું. કંપનીના ચોપડામાં ડિબેન્ચર પરત કરવા અંગેની જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો તેમજ ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું અને ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું પણ તૈયાર કરો.

જવાબ :

મોરબી ટાઈલ્સ લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
31-3-17	નફા અને નુકસાનના પત્રકના વધારા ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે [બા.જે. : નફામાંથી જરૂરી રકમ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના. (ગણતરી નં. 1)]		10,40,000	10,40,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
30-4-17	ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : પરત કરવાના ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમત ₹ 16,00,000ના 15 ટકાનું રોકાણ કર્યું તેના.]	ઉ	2,40,000	2,40,000
1-11-17	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે કરેલ રોકાણની રકમ મળી તેના.]	ઉ	2,40,000	2,40,000
1-11-17	8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે [ખા.જે. : ડિબેન્ચર પરત કરવાની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ ઉ	16,00,000 80,000	16,80,000
1-11-17	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : પાકતી તારીખે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને નાણાં ચૂકવ્યાં તેના.]	ઉ	16,80,000	16,80,000
1-11-17	ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે તે સામાન્ય અનામત ખાતે [ખા.જે. : બધા જ ડિબેન્ચર પરત કર્યા બાદ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતાની રકમ સામાન્ય અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	16,00,000	16,00,000

ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
1-11-17	સામાન્ય અનામત ખાતે		16,00,000	1-4-16 31-3-17	બાકી આગળ લાવ્યા નફા અને નુકસાન પત્રકના વધારા ખાતે		5,60,000 10,40,000
			16,00,000				16,00,000

ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
30-4-17	બેન્ક ખાતે		2,40,000	1-11-17	બેન્ક ખાતે		2,40,000
			2,40,000				2,40,000

ગણતરી નં. 1 : અહીં ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે જરૂરી રકમની ફાળવણી કંપનીના નફામાંથી કરવાની છે.

કુલ દાર્શનિક કિંમત = ₹ 16,00,000

₹

ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતું

ઊભું કરવા માટે જરૂરી રકમ (100 %) 16,00,000

બાદ : ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતાની

બાકી, જે કંપનીના ચોપડે હતી 5,60,000

બાકીની રકમ નફા-નુકસાનના પત્રકના 10,40,000

વધારામાંથી ફાળવી

નોંધ : (1) જ્યારે ડિબેન્ચર નાણાકીય વર્ષના અંતમાં પરત કરવાના હોય ત્યારે, ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવાની રકમ જે-તે નાણાકીય વર્ષના અંતમાં તૈયાર થયેલ નફા-નુકસાનના પત્રકમાંથી કરવામાં આવે છે.

(2) જો ડિબેન્ચર પરત માટેની રકમની ચૂકવણી મૂડીમાંથી કરવાની હોય, તો ડિબેન્ચર પરતની કુલ દાર્શનિક કે મૂળકિંમતના 25 ટકા રકમ નફા અને નુકસાનના પત્રકના વધારામાંથી ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.

(3) જો ડિબેન્ચર પરત માટેની રકમ નફામાંથી ચૂકવવાની હોય, તો ડિબેન્ચર પરતની કુલ દાર્શનિક કે મૂળકિંમતના 100 ટકા રકમ નફા અને નુકસાનના પત્રકના વધારામાંથી ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.

(4) જ્યારે ડિબેન્ચર નાણાકીય વર્ષના કોઈ વચ્ચેના સમયમાં પરત કરવાના હોય, ત્યારે પાછલા નાણાકીય વર્ષમાં તૈયાર કરેલ નફા અને નુકસાનના પત્રકના વધારામાંથી જરૂરી રકમ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે. ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે કેટલી રકમ લઈ જવી તે ઉપર દર્શાવેલ નોંધ 2 અને 3 મુજબ જ ગણાશે.

(5) ડિબેન્ચર પરત અનામત માટેની જરૂરી રકમ કંપની ચાલુ નાણાકીય વર્ષના કે પાછલા નાણાકીય વર્ષના નફા અને નુકસાનના પત્રકના વધારામાંથી કરી શકે છે, પરંતુ ડિબેન્ચર પરત કરતાં પહેલાં.

(6) જો દાખલામાં / પ્રશ્નમાં ડિબેન્ચર પરત કરવા માટેની જરૂરી રકમ કંપની દ્વારા તે મૂડીમાંથી ચૂકવવી કે નફામાંથી ચૂકવવી તેવી કોઈ સ્પષ્ટતા ના હોય તો કંપનીએ આ રકમ મૂડીમાંથી ચૂકવી છે તેવી ધારણા સાથે ગણતરી કરવી.

(2) ડિબેન્ચર હપ્તે હપ્તે પરત કરવા માટે ડિબેન્ચરનો અમુક ભાગ જ ઉપાડવો (Redemption of Debentures in Instalments by Drawing of Lots) : (ફક્ત સૈદ્ધાંતિક)

આ પદ્ધતિ પ્રમાણે, કંપની દ્વારા હપ્તે હપ્તે દર વર્ષે અમુક ડિબેન્ચર્સ પરત કરવામાં આવે છે. દા.ત., કુલ ₹ 25,00,000ના ડિબેન્ચર હોય, તો દર વર્ષે તેમાંથી ₹ 5,00,000ના ડિબેન્ચર પરત કરવા. કુલ ડિબેન્ચરમાંથી કયા નંબરના ડિબેન્ચર પરત કરવાં તે લોટરી પદ્ધતિથી નક્કી કરવામાં આવે છે. આ પ્રક્રિયા ‘અમુક ભાગ ઉપાડવો’ (Drawing by lots) તરીકે ઓળખાય છે.

કંપની દ્વારા ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નક્કી કરેલ શરતો મુજબ ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે કે પ્રીમિયમથી પરત કરવામાં આવે છે. ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે જરૂરી રકમ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે તે માટેના જરૂરી નિયમોનો આ અગાઉ અભ્યાસ કરેલ છે.

(3) ખુલ્લા બજારમાંથી પોતાના ડિબેન્ચર ખરીદીને ડિબેન્ચર પરત કરવા (Redemption of Debentures by the Purchase of Own Debentures in the Open Market) :

કંપનીના કાયદા મુજબ, જો કંપનીનું આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિએશન અધિકૃત કરે તો, કંપની ડિબેન્ચર પરત કરવાના બદલે ખુલ્લા બજારમાંથી એટલે કે માન્ય સ્ટોક માર્કેટમાંથી પોતાના ડિબેન્ચર ખરીદી શકે છે.

જ્યારે કંપનીના ડિબેન્ચર તેની દાર્શનિક કિંમત કરતાં કે પરત કરવાની રકમ કરતાં સ્ટોક માર્કેટમાં ઓછી કિંમતે કે વટાવથી મળતા હોય ત્યારે સામાન્ય રીતે આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ થાય છે.

ખુલ્લા બજારમાંથી ડિબેન્ચર ખરીદ્યા બાદ કંપની તેનો ઉપયોગ બે રીતે કરી શકે છે :

(1) કંપનીના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ દ્વારા ઠરાવ પસાર કરીને ખરીદેલા ડિબેન્ચર્સ તરત જ રદ કરવા. અથવા

(2) કંપનીએ ખરીદેલા પોતાના ડિબેન્ચર રદ (cancel) કરવાના બદલે પોતાની પાસે રાખી મૂકે છે. જે ભવિષ્યમાં કંપની બહાર પાડી શકે છે. કંપની દ્વારા જ્યારે પોતાના ડિબેન્ચર્સ બજારમાંથી ખરીદવામાં આવે ત્યારે, કંપની તે ડિબેન્ચર્સને ‘પોતાના ડિબેન્ચર્સમાં રોકાણ’ (Investment in the Own Debentures) તરીકે અસર આપશે.

(1) જ્યારે પોતાના ડિબેન્ચર્સ તરત જ રદ કરવા :

આ પરિસ્થિતિમાં કંપનીના ચોપડે નીચે મુજબની હિસાબી અસરો થાય છે :

● ડિબેન્ચર દાર્શનિક કિંમત કરતાં ઓછી કિંમતે ખરીદ્યા હોય ત્યારે :

દા.ત., એક કંપનીએ ₹ 100નો એક એવા પોતાના 700 ડિબેન્ચર બજારમાંથી ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 97ના ભાવે ખરીદ્યા અને ખરીદ્યા બાદ તરત જ રદ કર્યા.

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	પોતાના ડિબેન્ચર ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : 700 ડિબેન્ચર ₹ 97ના ભાવે બજારમાંથી ખરીદ્યા તેના.]		67,900	67,900
	ડિબેન્ચર ખાતે તે પોતાના ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત કરતાં થયેલ નફા ખાતે [ખા.જે. : ખરીદેલા પોતાના ડિબેન્ચર્સ રદ કર્યા તેના.]		70,000	67,900 2100

⌋ ડિબેન્ચર પરત કરતાં થયેલ નફો એ મૂડી નફો છે. આ મૂડી નફો કંપનીમાં રહેલ કોઈ પણ મૂડી ખોટ માંડી વાળવા ઉપયોગમાં લેવાય છે. દા.ત., ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં આપેલ વટાવ, ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ વગેરે.

⌋ આ મૂડી નફાનો ઉપયોગ કોઈ મૂડી નુકસાન માંડી વાળવા કરવામાં ના આવે કે પૂરેપૂરો ઉપયોગ ના થાય તો તે રકમ મૂડી અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે. જેની નોંધ નીચે પ્રમાણે થશે.

ડિબેન્ચર પરત કરતાં થયેલ નફા ખાતે	ઉ	
(Profit on Redemption of Debentures A/c)		
તે મૂડી અનામત ખાતે		
તે મૂડી ખોટ નફા-નુકસાનની (માંડી વાળેલ) રકમ ખાતે		

● ડિબેન્ચર દાર્શનિક કિંમત કરતાં વધુ કિંમતે ખરીદ્યા હોય ત્યારે :

દા.ત., એક કંપની ₹ 100નો એક એવા પોતાના 8000 ડિબેન્ચર બજારમાંથી ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 104માં ખરીદે અને તે ડિબેન્ચર રદ કરવામાં આવે તો તેની હિસાબી અસર નીચે દર્શાવ્યા મુજબ થશે :

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	પોતાના ડિબેન્ચર ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : પોતાના 8000 ડિબેન્ચર બજારમાંથી ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 104ના ભાવે ખરીદ્યા તેના.]		8,32,000	8,32,000
	ડિબેન્ચર ખાતે ડિબેન્ચર પરતના નુકસાન ખાતે તે પોતાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : ખરીદેલા પોતાના ડિબેન્ચર્સ રદ કર્યા તેના.]		8,00,000 32,000	8,32,000

- ૧ 'ડિબેન્ચર પરતના નુકસાનનું ખાતું' (Loss on Redemption of Debentures A/c) એ મૂડી ખોટ છે. આ મૂડી ખોટ મૂડી નફા સામે અથવા જો મૂડી નફો ના હોય તો નફા અને નુકસાનના પત્રકમાં માંડી વાળવામાં આવે છે.

મૂડી નફા (કોઈ પણ) ખાતે	ઉ			
અથવા નફા અને નુકસાનના પત્રક ખાતે	ઉ			
તે ડિબેન્ચર પરતના નુકસાન ખાતે				

નોંધ : કંપની પોતાના ડિબેન્ચર્સ બજારમાંથી ખરીદી તે ડિબેન્ચર્સ રદ કરે ત્યારે, આગળના મુદ્દાઓમાં ચર્ચા કરી તે મુજબ કંપનીધારાની જોગવાઈ તેમજ સેબીની ગાઈડ લાઈન્સ પ્રમાણે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે જરૂરી રકમ લઈ જવી પડશે અને ડિબેન્ચર પરત રોકાણ પણ કરવું પડશે.

જો પ્રશ્નમાં / દાખલામાં આ બાબતનો કોઈ ઉલ્લેખ ના હોય, તો કંપનીએ આ બંને જોગવાઈઓ કરેલી હશે તેવી ધારણા સાથે આપેલા વ્યવહારોની અસર આપવાની રહેશે.

(2) જ્યારે કંપની પોતાના ડિબેન્ચર્સ બજારમાંથી ખરીદીને તે ડિબેન્ચર્સ રોકાણ તરીકે રાખી મૂકે ત્યારે :

કંપની દ્વારા પોતાના ડિબેન્ચર્સ બજારમાંથી ખરીદીને રદ કરવાના બદલે તે ડિબેન્ચર્સને રોકાણ તરીકે રાખવામાં આવે છે. જ્યારે કંપની પાસે વધારાનું ફંડ હોય ત્યારે તે ફંડ બીજી કોઈ કંપનીની જામીનગીરીઓ કે અન્ય જામીનગીરીઓ ખરીદીને રોકાણ કરવાના બદલે કંપની પોતાના જ ડિબેન્ચર્સ ખરીદીને તેમાં રોકાણ કરે છે. જેનાથી નીચે મુજબના ફાયદા પણ થાય છે :

- કેટલીકવાર પોતાના જ ડિબેન્ચર્સ બજારમાંથી વટાવે એટલે કે મૂળકિંમત કરતાં ઓછા ભાવે મળી જાય છે.
- કંપનીએ ખરીદેલા ડિબેન્ચર્સ પર વ્યાજ ચૂકવવાનું રહેતું નથી. કારણ કે કંપની પોતે જ ડિબેન્ચરહોલ્ડર બની જાય છે.
- આ પ્રકારના ડિબેન્ચર્સ રદ કરવાના બદલે ચાલુ (જીવંત) રાખી શકાય છે. જે ભવિષ્યમાં બજારમાં વેચી શકાય છે.

હિસાબી અસરો :

દા.ત., જો કંપની બજારમાંથી ₹ 80,000ના પોતાના જ ડિબેન્ચર્સ ₹ 76,000માં ખરીદે અને તે ડિબેન્ચર્સ રોકાણ તરીકે રાખે ત્યારે તેની આમનોંધ નીચે મુજબ થશે :

પોતાના ડિબેન્ચરમાં રોકાણ ખાતે	ઉ		76,000	
તે બેન્ક ખાતે				76,000

અહીં જે કિંમતે ડિબેન્ચર ખરીદવામાં આવશે તે જ કિંમતે રોકાણ દર્શાવાશે. ખરીદી વખતે દેખાતો ફાયદો કે નુકસાનની અસર આપવામાં આવતી નથી.

પોતાના ડિબેન્ચરમાં રોકાણ કંપનીના પાકા-સરવૈયામાં મિલકત બાજુ સામાન્ય રીતે બિનચાલુ મિલકતોના શીર્ષક હેઠળ નીચે પ્રમાણે દર્શાવવામાં આવે છે :

કંપનીનું પાકું સરવૈયું

(II) મિલકતો (Assets)	(₹)
બિનચાલુ મિલકતો :	
પોતાના ડિબેન્ચર્સ (દાર્શનિક કિંમત ₹ 80,000)	76,000

પોતાના ડિબેન્ચરમાં રોકાણ પાકા સરવૈયામાં બિનચાલુ મિલકતો અથવા ચાલુ મિલકતોના શીર્ષક હેઠળ ક્યારે બતાવવા તે ડિબેન્ચર રદ કરવાના સમય પર આધારિત છે.

પોતાના ડિબેન્ચર્સમાં રોકાણનો ઉપયોગ ડિબેન્ચર્સ રદ કરવા માટે : જો કંપની પોતાના ડિબેન્ચર્સમાં કરેલ રોકાણનો ઉપયોગ ભવિષ્યમાં ડિબેન્ચર્સ રદ કરવા માટે કરે તો નીચે ઉદાહરણમાં દર્શાવ્યા મુજબ આમનોંધ પસાર થશે :

દા.ત., કંપનીએ ₹ 1,60,000ના 9 ટકાના ડિબેન્ચર્સ બહાર પાડેલા હતા. કંપનીએ આ ડિબેન્ચર્સ ₹ 1,55,000માં બજારમાંથી ખરીદી તેમાં રોકાણ કર્યું હતું.

કંપનીએ પોતાના ડિબેન્ચરમાં રોકાણનો ઉપયોગ કંપનીએ બહાર પાડેલ ડિબેન્ચર રદ કરવા માટે કર્યો. ફક્ત ડિબેન્ચર રદ કરવાની આમનોંધ પસાર કરો.

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(i)	9 ટકાના ડિબેન્ચર્સ ખાતે તે પોતાના ડિબેન્ચર્સમાં રોકાણ ખાતે તે ડિબેન્ચર પરતના નફા ખાતે		1,60,000	1,55,000 5000
(ii)	ડિબેન્ચર પરતના નફા ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે		5000	5000

પોતાના ડિબેન્ચર્સમાં રોકાણ કરેલા ડિબેન્ચર્સ બજારમાં ફરી વેચાણ કરવામાં આવે ત્યારે :

જ્યારે ડિબેન્ચર પરત રોકાણમાં કરેલા ડિબેન્ચર્સ બજારમાં ફરી વેચાણ કરવામાં આવે ત્યારે તેનાથી ઉદ્ભવતો નફો કે નુકસાન મહેસૂલી નફો/ મહેસૂલી નુકસાન (Revenue Profit/ Revenue Loss) ગણાશે. જે નફા અને નુકસાનના પત્રક ખાતે લઈ જવામાં આવશે.

નફા અને નુકસાનના પત્રકમાં અસર : “પોતાના ડિબેન્ચર્સમાં રોકાણ”ના ડિબેન્ચર્સ બજારમાં ફરી વેચાણ કરતાં થયેલ નફો નફા અને નુકસાનના પત્રકમાં “અન્ય આવકો”(Other Income)ના શીર્ષક હેઠળ બતાવવામાં આવે છે અને જો ફરી વેચાણ કરતાં નુકસાન કે ખોટ થાય, તો નફા અને નુકસાનના પત્રકમાં “અન્ય ખર્ચાઓ”(Other Expenses)ના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ 22 : પૂજન મોટર્સ લિમિટેડે ₹ 250નો એક એવા 8 ટકાના 4000 ડિબેન્ચર્સ બહાર પાડ્યા હતા. બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સે બહાર પાડેલા પોતાના 1500 ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 225ના ભાવે રોકાણ કરવા માટે બજારમાંથી ખરીદ કર્યા હતા. થોડા મહિના બાદ, કંપનીએ ખરીદેલા આ ડિબેન્ચર્સ, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 270ના ભાવે બજારમાં વેચી દીધા હતા.

ઉપરના વ્યવહારો પરથી જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

પૂજન મોટર્સ લિમિટેડની આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 4000 ડિબેન્ચર્સ પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 250 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		10,00,000	10,00,000
2	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયાં તેના.]		10,00,000	10,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
3	પોતાના ડિબેન્ચરમાં રોકાણ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : બજારમાંથી 1500 ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 225ના ભાવે રોકાણ કરવા ખરીદ્યા તેના.]		3,37,500	3,37,500
4	બેન્ક ખાતે તે પોતાના ડિબેન્ચરમાં રોકાણ ખાતે તે રોકાણ વેચતા થયેલ નફા ખાતે [ખા.જે. : રોકાણ કરેલા ડિબેન્ચર્સ ₹ 270ના ભાવે વેચી દીધા તેના.]		4,05,000	3,37,500 67,500
5	રોકાણ વેચતા થયેલ નફા ખાતે તે નફા અને નુકસાનના પત્રક ખાતે [ખા.જે. : રોકાણનું વેચાણ કરતાં થયેલ નફો, જે મહેસૂલી નફો હોવાથી તે નફા અને નુકસાનના પત્રક ખાતે લઈ ગયા તેના.]		67,500	67,500

નોંધ : આ પદ્ધતિમાં ડિબેન્ચર રદ કરતાં નથી પરંતુ બજારમાંથી ખરીદીએ છે. તેથી આ પદ્ધતિમાં ડિબેન્ચર પરત અનામત ઊભું કરવામાં આવતું નથી તેમજ 15 % લેખે ડિબેન્ચર પરત રોકાણ કરવું પણ જરૂરી નથી.

(4) શેરમાં રૂપાંતર દ્વારા (Conversion of Debentures into Shares) :

ડિબેન્ચર પરત કરવાની એક પદ્ધતિ છે, જેમાં ડિબેન્ચરના બદલામાં શેર આપી ડિબેન્ચર પરત કરી શકાય છે. ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નક્કી કરેલી શરતો મુજબ અમુક મુદત બાદ કંપની દ્વારા ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને તેમના ડિબેન્ચરના બદલામાં કંપનીના ઇક્વિટી શેર અથવા પ્રેફરન્સ શેર આપે છે.

જ્યારે ડિબેન્ચરનું શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે ત્યારે નીચે પ્રમાણેની આમનોંધ કરવામાં આવે છે :

(i)	ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે	ઉ		
(ii)	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે અથવા તે પ્રેફરન્સ શેરમૂડી ખાતે	ઉ		

નોંધ : કંપની દ્વારા ડિબેન્ચરનું શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે ત્યારે શેર તેની મૂળકિંમતે કે પ્રીમિયમે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને મળતા હોવા જોઈએ. એટલે કે જ્યારે ડિબેન્ચર્સનું શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે ત્યારે તેવા શેર વટાવથી બહાર પાડી ન શકાય તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું પડે, નહિ તો કંપનીધારાની જોગવાઈનો ભંગ થાય છે.

ઉદાહરણ 23 : તા. 1 એપ્રિલ, 2014ના રોજ પ્રખર લિમિટેડે 7.5 ટકાના 8000 કન્વર્ટિબલ ડિબેન્ચર, દરેક ₹ 200ના ભાવે બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નક્કી થયેલ શરત મુજબ બધા જ ડિબેન્ચર 4 વર્ષ પછી ડિબેન્ચરની મૂળકિંમતના બદલામાં ₹ 10નો એક એવા ઇક્વિટી શેર, 25 ટકાના પ્રીમિયમથી આપવામાં આવશે.

તા. 1 એપ્રિલ, 2018ના રોજ નક્કી કરેલ શરત મુજબ બધા જ ડિબેન્ચરનું ઇક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવ્યું. કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ : ગણતરી :

ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં મળેલ કુલ રકમ

$$8000 \text{ ડિબેન્ચર} \times ₹ 200 = ₹ 16,00,000$$

ડિબેન્ચરના બદલામાં આપવાના થતાં

ઇક્વિટી શેરની શેર દીઠ કિંમત

$$= ₹ 10 \text{ મૂળકિંમત} + ₹ 2.50 \text{ પ્રીમિયમ}$$

$$= ₹ 12.50$$

ડિબેન્ચરના બદલામાં આપવાના થતાં

$$\text{ઇક્વિટી શેરની સંખ્યા} = \frac{16,00,000}{12.50} = 1,28,000 \text{ શેર}$$

કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-4-2014	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 8000 ડિબેન્ચર પર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 200 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	16,00,000	16,00,000
1-4-2014	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે 7.5 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયાં તેના.]	ઉ	16,00,000	16,00,000
1-4-2018	7.5 %ના ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે [ખા.જે. : 8000 ડિબેન્ચર તેની મૂળકિંમતે ઇક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર કરવાના થયા તેના.]	ઉ	16,00,000	16,00,000
1-4-2018	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (1,28,000 શેર $\times$ ₹ 10) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (1,28,000 શેર $\times$ ₹ 2.50) [ખા.જે. : 8000 ડિબેન્ચરના બદલામાં 1,28,000 શેર દરેક ₹ 10નો 25 ટકા પ્રીમિયમ આપ્યા તેના.]	ઉ	16,00,000	12,80,000 3,20,000

જુદા જુદા અવેજ દ્વારા ડિબેન્ચર પરત કરવા :

ડિબેન્ચરનાં નાણાં કંપનીએ પરત કરવાનાં હોય ત્યારે સામાન્ય રીતે કંપની ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને રોકડ આપી નાણાં પરત કરે છે, પરંતુ કેટલીક વાર કંપની રોકડમાં ડિબેન્ચર ચૂકવવાના બદલે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને રોકડ સિવાય બીજા અવેજ પણ બદલામાં આપે છે. જેવા કે ડિબેન્ચરહોલ્ડરને નવા શેર કે નવા ડિબેન્ચર અવેજમાં આપવા. આમ, ડિબેન્ચરનાં નાણાં જુદા જુદા અવેજમાં પરત કરી શકાય. આ અંગે, ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે જરૂરી શરતોનો ઉલ્લેખ થયેલો હોવો જોઈએ.

ઉદાહરણ 24 : આર. કે. પી. લિમિટેડે તા. 1 જાન્યુઆરી, 2014ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 9 ટકાના 30,000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે આપેલી શરત મુજબ આ ડિબેન્ચર્સ 5 વર્ષ પછી ગમે ત્યારે 6 માસની નોટિસ આપીને 5 ટકાના પ્રીમિયમ પરત કરવાના હતા. પરત કરતી વખતે ડિબેન્ચરના બદલામાં રોકડ અથવા કંપનીના નવા શેર અથવા નવા ડિબેન્ચર એ ત્રણમાંથી ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સની મરજી પ્રમાણે અવેજ આપી નાણાં ચૂકવવાનાં હતાં.

તા. 1 માર્ચ, 2019ના રોજ કંપનીએ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને જરૂરી નોટિસ આપી. 1 સપ્ટેમ્બર, 2019ના રોજ ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કરવા અંગે ત્રણ વિકલ્પો સૂચવ્યા : (1) નાણાં રોકડમાં આપવામાં આવશે. (2) ₹ 10નો એક એવા ઇક્વિટી શેર ₹ 12ના ભાવે આપવામાં આવશે. (3) ₹ 100નો એક એવા 8 ટકાના બીજા ડિબેન્ચર ₹ 96ના ભાવે આપવામાં આવશે.

9000 ડિબેન્ચર ધરાવનારાઓએ ઇક્વિટી શેર સ્વીકાર્યા, 12,000 ડિબેન્ચર ધરાવનારાઓએ 8 ટકાના નવા ડિબેન્ચર સ્વીકાર્યા અને બાકીનાઓએ રોકડ અવેજ સ્વીકાર્યો.

કંપનીએ કંપનીધારાનું તેમજ સેબી ગાઈડ-લાઈન્સનું યોગ્ય પાલન કર્યું હશે તેવી ધારણાઓ સાથે ઉપરના વ્યવહારો નોંધવા માટે કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

આર. કે. પી. લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-1-2014	બેન્ક ખાતે તે ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 30,000 ડિબેન્ચર પર અરજીના નાણાં મળ્યાં તેના.]		30,00,000	30,00,000
1-1-2014	ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ નુકસાન ખાતે તે 9 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે તે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : અરજીનાં નાણાં ડિબેન્ચર ખાતે લઈ ગયાં અને 5 ટકા લેખે ડિબેન્ચર પર પરત પ્રીમિયમ આપવાનું છે તેના.]		30,00,000 1,50,000	30,00,000 1,50,000
1-9-2019	9 %ના ડિબેન્ચર ખાતે ડિબેન્ચર પરત પ્રીમિયમ ખાતે તે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે [ખા.જે. : 30,000 ડિબેન્ચર 5 ટકાના પ્રીમિયમે ચૂકવવાના થયા તેના.]		30,00,000 1,50,000	31,50,000
1-9-2019	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે ઇક્વિટી શેર ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : 9000 ડિબેન્ચર ધારણ કરનારાઓને ₹ 12નો એક એવા 78,750 ઇક્વિટી શેર આપ્યા તેના. (નોંધ 1)]		9,45,000	7,87,500 1,57,500

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-9-2019	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે તે 8 ટકાના ડિબેન્ચર ખાતે [ખા.જે. : 12,000 ડિબેન્ચર ધારણ કરનારાઓને ₹ 96નો એક એવા 13,125 નવા ડિબેન્ચર આપ્યા તેના. (નોંધ 2)]	ઉ	12,60,000 52,500	13,12,500
1-9-2019	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : બાકીના 9000 ડિબેન્ચર ધારણ કરનારને રોકડ ચૂકવી તેના. (નોંધ 3)]	ઉ	9,45,000	9,45,000

નોંધ : (1) 9000 ડિબેન્ચર ધારણ કરનારાઓને પરત કરતી વખતે ચૂકવવાની રકમ = 9000 × ₹ 105 = ₹ 9,45,000. જેની સામે ₹ 12 (₹ 10 + ₹ 2 પ્રીમિયમના) લેખે ઇક્વિટી શેર આપવાના છે.

$$\text{ઇક્વિટી શેરની સંખ્યા} = \frac{9,45,000}{12} = 78,750 \text{ થાય.}$$

(2) 12,000 ડિબેન્ચર ધારણ કરનારાઓને પરત કરતી વખતે ચૂકવવાની રકમ = 12,000 × ₹ 105 = ₹ 12,60,000. જેની સામે ₹ 96 (₹ 100 – ₹ 4 વટાવના) લેખે 8 ટકાના નવા ડિબેન્ચર આપવાના છે.

$$\text{નવા ડિબેન્ચરની સંખ્યા} = \frac{12,60,000}{96} = 13,125 \text{ થાય.}$$

(3) 9000 ડિબેન્ચર ધારણ કરનારાઓને પરત કરતી વખતે રોકડમાં ચૂકવવાની રકમ = 9000 × ₹ 105 = ₹ 9,45,000.

13. શેર અને ડિબેન્ચર વચ્ચેનો તફાવત (Difference Between Share and Debenture)

તફાવતના મુદ્દાઓ	શેર	ડિબેન્ચર
(1) મૂડીનો પ્રકાર	શેર એ માલિકીહક દર્શાવતી મૂડી છે. તેને માલિકીપણાની જામીનગીરી કહેવાય છે. શેરહોલ્ડર કંપનીનો માલિક ગણાય છે.	ડિબેન્ચર એ ઉછીની લીધેલી મૂડી છે. તેને લેણદારોની જામીનગીરી કહેવાય છે. ડિબેન્ચર-હોલ્ડર કંપનીનો લેણદાર ગણાય છે.
(2) વળતરની ખાતરી	કંપની જો નફો ના કરે તો શેરહોલ્ડર્સને કોઈ વળતર મળશે નહિ. જો કંપની નફો કરે અને સંચાલકો ડિવિડન્ડ જાહેર કરે, તો જ શેરહોલ્ડર્સને વળતર મળે છે. આમ, વળતરની કોઈ ચોક્કસ ખાતરી નથી.	કંપની નફો કરે કે ખોટ કરે, ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નક્કી કરેલ શરત મુજબ નિશ્ચિત વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે.
(3) ગીરો કે બોજ	શેર એ માલિકીપણાની જામીનગીરી હોવાથી તેના માટે કંપનીની મિલકતો ગીરવે મૂકવાની જરૂર નથી.	ડિબેન્ચર એ લેણદારોની જામીનગીરી હોવાથી તેના માટે કંપની દ્વારા સામાન્ય રીતે તેની સામે કંપનીની મિલકતો પર સ્થિર કે તરતો બોજ ઊભો કરવામાં આવે છે.

તફાવતના મુદ્દાઓ	શેર	ડિબેન્ચર
(4) અધિકાર	શેરહોલ્ડર્સને કંપનીના વહીવટી કામકાજમાં ભાગ લેવાનો તેમજ મતદાન કરવાનો અધિકાર મળે છે.	ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને કંપનીના વહીવટી કામકાજમાં ભાગ લેવાનો કે મતદાન કરવાનો અધિકાર મળતો નથી.
(5) વટાવથી બહાર પાડવા અંગે નિયમન	સ્વેટ ઇક્વિટી સિવાય શેર વટાવથી બહાર પાડી શકાતા નથી. (કંપનીધારા, 2013 મુજબ)	ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડી શકાય છે.
(6) રૂપાંતરિત	ડિબેન્ચરમાં રૂપાંતર કરી શકાય તેવા શેર બહાર પાડવામાં આવતાં નથી.	ડિબેન્ચરનું શેરમાં રૂપાંતર કરી શકાય તેવા ડિબેન્ચર બહાર પાડી શકાય છે.
(7) પરત કરવા અંગે	શેરનાં નાણાં કંપનીએ પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન પરત કરવાનાં હોતાં નથી.	સામાન્ય સંજોગોમાં ડિબેન્ચરનાં નાણાં કંપની નક્કી કરેલ મુદતમાં પરત કરે છે.
(8) વિસર્જન સમયે	કંપનીના વિસર્જન સમયે શેરહોલ્ડર્સને બધાં દેવાં ચૂકવાયાં બાદ રકમ વધે તો જ ચૂકવાય છે.	કંપનીના વિસર્જન સમયે ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને શેરહોલ્ડર કરતાં પહેલાં રકમ ચૂકવવામાં આવે છે.

સ્વાધ્યાય

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- ડિબેન્ચર એ કંપની માટે છે.
 - મૂડી
 - લેણું
 - દેવું
 - મિલકત
- ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને કંપની તેમના ડિબેન્ચર પર આપે છે.
 - ડિવિડન્ડ
 - વ્યાજ
 - નફામાં ભાગ
 - વ્યાજ અને ડિવિડન્ડ બંને
- ડિબેન્ચર કેટલા ટકા વટાવથી બહાર પાડી શકાય છે ?
 - 10 ટકા
 - 5 ટકા
 - 20 ટકા
 - બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ દ્વારા નક્કી કરેલ દરે
- કંપનીએ બહાર પાડેલા ડિબેન્ચર પાકા સરવૈયામાં કયા શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે ?
 - બિનચાલુ દેવાં
 - શેરમૂડી અને અનામતો
 - ચાલુ દેવાં
 - રોકાણો
- ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી બહાર પાડતાં મળેલ પ્રીમિયમની રકમ કયા ખાતે લઈ જવામાં આવે છે ?
 - મૂડી અનામત ખાતે
 - સામાન્ય અનામત ખાતે
 - જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે
 - નફા-નુકસાનના પત્રક ખાતે
- ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી બહાર પાડતાં મળેલ પ્રીમિયમની રકમ છે.
 - મહેસૂલી નફો
 - મૂડી નુકસાન
 - મહેસૂલી નુકસાન
 - મૂડી નફો

- (7) જ્યારે કંપની દ્વારા ડિબેન્ચરની પૂરેપૂરી રકમ અરજી વખતે જ મંગાવવામાં આવે ત્યારે તે રકમ કયા ખાતે જમા કરવામાં આવશે ?
- (અ) ડિબેન્ચરઅરજી ખાતે (બ) ડિબેન્ચરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે
- (ક) ડિબેન્ચરમંજૂરી ખાતે (ડ) ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સ ખાતે
- (8) કંપની મૂડીમાંથી ડિબેન્ચર પરત કરવાનું નક્કી કરે તે પહેલાં, કંપનીએ તેણે બહાર પાડેલા ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમતની રકમના ટકા ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવા પડશે.
- (અ) 10 (બ) 25
- (ક) 100 (ડ) 15
- (9) કંપની નફામાંથી ડિબેન્ચર પરત કરવાનું નક્કી કરે તે પહેલાં, કંપનીએ તેણે બહાર પાડેલા ડિબેન્ચરની કુલ દાર્શનિક કિંમતની રકમના ટકા ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવા પડશે.
- (અ) 10 (બ) 25
- (ક) 100 (ડ) 15
- (10) કંપનીના નિયમ, 2014 મુજબ, નાણાકીય વર્ષના અંતમાં એટલે કે 31 માર્ચના રોજ, જે ડિબેન્ચર્સ પરત કરવાના હોય તેની કુલ દાર્શનિક કિંમત(Face value)ના ઓછામાં ઓછા ટકા જેટલી રકમ વર્ષની શરૂઆતમાં એટલે કે 30 એપ્રિલ સુધીમાં રોકાણ કરવી પડશે.
- (અ) 25 (બ) 15
- (ક) 100 (ડ) 10

2. નીચેના પ્રશ્નોના બે કે ત્રણ વાક્યમાં જવાબ આપો :

- (1) ડિબેન્ચર એટલે શું ?
- (2) ડિબેન્ચરહોલ્ડર કોને કહેવાય ?
- (3) કંપનીધારા, 2013 મુજબ કંપની કેટલા વર્ષની મુદતના ડિબેન્ચર બહાર પાડી શકે ?
- (4) ‘જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતું’ પાકા સરવૈયામાં ક્યાં દર્શાવવામાં આવે છે ?
- (5) ડિબેન્ચર વટાવ એટલે શું ?
- (6) ડિબેન્ચર વટાવની રકમ માંડી વાળવા અંગેની જોગવાઈઓ જણાવો.
- (7) રોકડ સિવાયના અવેજથી ડિબેન્ચર બહાર પાડવા એટલે શું ?
- (8) ડિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ નુકસાન એટલે શું ?
- (9) ડિબેન્ચર પરત કરવા માટે નાણાંની જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે કંપની દ્વારા કઈ રીતે નાણાંની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે ?
- (10) ડિબેન્ચર પરત કરવાની રીતો જણાવો.

3. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ સવિસ્તાર આપો :

- (1) ડિબેન્ચરના પ્રકારો જણાવો.
- (2) ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની વિધિ જણાવો.
- (3) ડિબેન્ચર પ્રીમિયમ બહાર પાડવા અંગે નોંધ લખો.
- (4) ડિબેન્ચર વટાવથી બહાર પાડવા અંગે નોંધ લખો.
- (5) આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે બહાર પાડેલા ડિબેન્ચરની હિસાબમાં દર્શાવવાની પદ્ધતિઓ જણાવો.
- (6) ડિબેન્ચર પર વ્યાજ અંગે નોંધ લખો.
- (7) ખુલ્લા બજારમાંથી પોતાના ડિબેન્ચર્સ ખરીદીને ડિબેન્ચર્સ પરત કરવા અંગે નોંધ લખો.
- (8) શેર અને ડિબેન્ચર વચ્ચેનો તફાવત આપો.

4. સચિન માર્બલ લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 12,000 ડિબેન્ચર જાહેર જનતા માટે બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર પર વાર્ષિક 10 ટકા લેખે વ્યાજ આપવાનું છે. ડિબેન્ચર દીઠ નીચે મુજબ નાણાં મંગાવવામાં આવ્યાં હતાં :
- અરજી વખતે ₹ 30
મંજૂરી વખતે ₹ 45
હપ્તા વખતે ₹ 25
- કંપનીને 15,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી. 12,000 ડિબેન્ચર મંજૂર કરી વધારાની ડિબેન્ચરઅરજીઓ નામંજૂર કરી, અરજદારોને નાણાં પરત કર્યાં. ડિબેન્ચર પર મંગાવેલ મંજૂરી અને હપ્તાની રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ.
- કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.
5. ગરવી કોટન લિમિટેડે ₹ 500નો એક એવા 10 ટકાના 6000 ડિબેન્ચર 40 ટકાના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા હતા, જેના પર ડિબેન્ચર દીઠ નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં હતાં :
- અરજી સાથે ₹ 200
મંજૂરી વખતે ₹ 300 (પ્રીમિયમ સહિત)
આખરી હપ્તા વખતે ₹ 200
- કુલ 9000 ડિબેન્ચર્સ માટે અરજીઓ આવી હતી, જેમાંથી વધારાની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેનાં પરનાં નાણાં પરત કરવામાં આવ્યાં હતાં. મંજૂરી અને હપ્તા વખતે મંગાવેલ પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી.
- કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.
6. પસવાદળ સ્ટીલ લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 9 ટકાના 15,000 ડિબેન્ચર ₹ 80ના ભાવે બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર દીઠ નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં છે :
- અરજી સાથે ₹ 25
મંજૂરી વખતે ₹ 35 (વટાવ બાદ)
હપ્તા વખતે ₹ 20
- કંપનીને 15,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી, જે બધી જ મંજૂર કરી. કંપનીએ મંજૂરી વખતે મંગાવેલ રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ, જ્યારે હપ્તા વખતે 800 ડિબેન્ચર સિવાય બાકીના બધા ડિબેન્ચર પર પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ.
- કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
7. અંકલેશ્વરની ડાયનેમિક લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 12 ટકાના 30,000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા, જેના પર ડિબેન્ચર દીઠ નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં હતાં :
- અરજી સાથે ₹ 35
મંજૂરી વખતે ₹ 40
પ્રથમ અને આખરી હપ્તા વખતે ₹ 25
- બધા જ ડિબેન્ચર્સ માટે અરજીઓ આવી હતી. 1000 ડિબેન્ચર ધારણ કરનાર પલકે, મંજૂરી વખતે ડિબેન્ચરની બધી જ રકમ પૂરેપૂરી ચૂકવી દીધી. જ્યારે 400 ડિબેન્ચર ધારણ કરનાર આકાશ મંજૂરી અને હપ્તાની રકમ ચૂકવી શક્યો નહિ. બાકીના બધા જ ડિબેન્ચર પર સમયસર મંજૂરી અને હપ્તાની રકમ મળી ગઈ હતી.
- ઉપરના વ્યવહારોની કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
8. ચાર્મી ફેશન લિમિટેડે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 200ની મૂળકિંમતના 10 ટકાના 1,20,000 ડિબેન્ચર, 10 ટકાના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા. રકમ નીચે મુજબ ચૂકવવાની હતી :
- અરજી વખતે ₹ 100 (પ્રીમિયમ સહિત) અને બાકીની રકમ મંજૂરી વખતે.
- આ ડિબેન્ચર 7 વર્ષ પછી પરત કરવાના છે.
- કંપનીને 1,50,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી, જેમાંથી પ્રમાણસર ફાળવણી દ્વારા 1,20,000 ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યાં.
- અરજી પરની વધારાની રકમ મંજૂરી ખાતે લઈ જવામાં આવશે. મંજૂરી વખતે મંગાવેલ રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ.
- ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે કંપનીના ચોપડે થતી અસરોની આમનોંધ આપો.

9. પાલનપુરની જાનકી મારબલ લિમિટેડે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 100ની મૂળકિંમતના 11 ટકાના 50,000 ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 20ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા. પૂરેપૂરી રકમ અરજી વખતે ભરવાની છે. કંપનીને 60,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી હતી, જેમાંથી 10,000 ડિબેન્ચરની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પરની રકમ અરજદારોને પરત કરી હતી. બાકીની અરજીઓ પર ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા.
- જાનકી મારબલ લિમિટેડના ચોપડામાં ઉપરના વ્યવહારોની જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
10. દાહોદની મન્સૂરી લિમિટેડે ₹ 100નો એક એવા 10 ટકાના 8000 ડિબેન્ચર 10 ટકાના વટાવથી તા. 1-4-2017ના રોજ બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર પર નાણાં નીચે મુજબ ભરવાનાં હતાં :
- અરજી સાથે ₹ 30
- મંજૂરી વખતે ₹ 35 અને બાકીની રકમ છેલ્લા હપ્તા વખતે
- કંપનીને 10,500 ડિબેન્ચરની અરજીઓ મળી હતી, જેમાંથી 8000 ડિબેન્ચર મંજૂર કર્યા. નહિ મંજૂર કરેલા ડિબેન્ચરનાં નાણાં અરજદારોને પરત કર્યાં. ડિબેન્ચર પર મંગાવેલ બધી જ રકમ સમયસર મળી ગઈ હતી.
- ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનો ખર્ચ ₹ 22,000 થયો છે. રિસ્કટર્સે નક્કી કર્યું કે, ‘ડિબેન્ચર બહાર પાડવાના ખર્ચ ખાતે’ અને ‘ડિબેન્ચર વટાવ ખાતે’ જે રકમ છે, તે તેનો $\frac{1}{5}$ ભાગ દર વર્ષે નફા-નુકસાનના પત્રકમાં લઈ જઈને માંડી વાળવો. ઉપરના વ્યવહારો પરથી કંપનીના ચોપડામાં ફક્ત પ્રથમ વર્ષની આમનોંધ લખો.
11. આદિનાથ લિમિટેડે ₹ 18,00,000ની મશીનરી શિખર મશીનરી લિ. પાસેથી તા. 10-9-2017ના રોજ ખરીદી. ₹ 3,00,000 તરત જ ચૂકવી દીધા અને બાકીની રકમ પેટે આદિનાથ લિ.ના ₹ 15,80,000ના 9 ટકાના ડિબેન્ચર આપ્યા. આદિનાથ લિ.ના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
- જો આદિનાથ લિ. બાકીની રકમ પેટે ₹ 14,10,000ના 9 ટકાના ડિબેન્ચર આપે તો તેની આમનોંધ કેવી રીતે લખાશે ?
12. વોલ્ટાસ ઇલેક્ટ્રિક લિમિટેડે નવરંગ ટ્રેડર્સની નીચે મુજબની મિલકતો અને દેવાં ખરીદી લીધાં :
જમીન-મકાન	₹ 8,00,000	સ્ટોક	₹ 2,25,000
યંત્રો	₹ 2,75,000	દેવાદારો	₹ 80,000
ફર્નિચર	₹ 1,20,000	લેણદારો	₹ 80,000
- ખરીદકિંમત પેટે ₹ 15,36,000 ચૂકવવાનું નક્કી થયું. વોલ્ટાસ ઇલેક્ટ્રિક લિમિટેડે ખરીદકિંમત પેટે ₹ 100નો એક એવા 11 ટકાના ડિબેન્ચર, 20 ટકા પ્રીમિયમથી આપ્યા.
- કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.
13. એક કંપની તા. 1 એપ્રિલ, 2017ના રોજ બહાર પાડેલા ₹ 21,00,000ના 10.5 ટકાના ડિબેન્ચર ધરાવે છે. વર્ષ દરમિયાન કંપનીએ તા. 10 ઓગસ્ટ, 2017ના રોજ ₹ 5,50,000ની બેન્ક લોન લીધી. જેની સામે કંપનીએ આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે નવા ₹ 5,00,000ના 10.5 ટકાના ડિબેન્ચર આપ્યા.
- નીચે દર્શાવેલ પદ્ધતિ મુજબ ઉપરના વ્યવહારોને લગતી જરૂરી આમનોંધ કંપનીના ચોપડામાં પસાર કરો.
- જો આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે આપેલ ડિબેન્ચરની નોંધ (1) કંપનીના ચોપડામાં કરવામાં આવે ત્યારે અને (2) કંપનીના ચોપડામાં કરવામાં ના આવે ત્યારે.
- ડિબેન્ચર અને બેન્ક લોન અંગેની વિગતો તા. 31 માર્ચ, 2018ના રોજના કંપનીના પાકા સરવૈયામાં દર્શાવો.
14. અલીબાબા લિમિટેડે તા. 1 એપ્રિલ, 2017ના રોજ ₹ 100ની મૂળકિંમતના 12 ટકાના 18,000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા. જેના પર 30 સપ્ટેમ્બર અને 31 માર્ચના રોજ વ્યાજ ચૂકવવાનું છે.
- તા. 31 માર્ચ, 2018ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ માટે ઉપરના વ્યવહારો અંગેની આમનોંધો પસાર કરો. આવકવેરાનો દર 20 ટકા છે તેવી ધારણા સાથે ગણતરી કરો.
15. નીચેના વ્યવહારો પરથી ફક્ત ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની આમનોંધ લખો (બાબત જે વગર).
- (1) ₹ 100ની મૂળકિંમતના 9.5 ટકાના 8500 ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે જ બહાર પાડ્યા, જે મૂળકિંમતે પરત કરવાના છે.

- (2) ₹ 100ની મૂળકિંમતના 9.5 ટકાના 9500 ડિબેન્ચર 10 ટકાના વટાવે બહાર પાડ્યા, જે મૂળકિંમતે પરત કરવાના છે.
- (3) ₹ 200ની મૂળકિંમતના 10 ટકાના 8000 ડિબેન્ચર 10 ટકાના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા, જે મૂળકિંમતે પરત કરવાના છે.
16. સત્યમ્ લિમિટેડે તા. 1-7-2017ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 8 ટકાના 12,000 ડિબેન્ચર મૂળકિંમતે બહાર પાડ્યા. જે તા. 30-6-2023ના રોજ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 115ની કિંમતે પરત કરવાના છે.
કંપનીના ચોપડે ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતની અને પરત કરતી વખતની જરૂરી આમનોંધ લખો (બા.જે. વગર).
17. શિવમ્ લિમિટેડે તા. 1-4-2017ના રોજ ₹ 250નો એક એવા 7.5 ટકાના 8000 ડિબેન્ચર 5 ટકાના વટાવે બહાર પાડ્યા. 5 વર્ષ બાદ તા. 31-3-2022ના રોજ બધા ડિબેન્ચર પરનાં નાણાં 10 ટકાનાં પ્રીમિયમથી પરત કરવાનાં છે. કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો (બા.જે. વગર).
18. સુન્દરમ્ લિમિટેડે તા. 1-7-2017ના રોજ ₹ 300નો એક એવા 8 ટકાના 14,000 ડિબેન્ચર 5 ટકાના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા, જે તા. 30-6-2023ના રોજ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 330ની કિંમતે પરત કર્યા. કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો (બા.જે. વગર).
19. પારસ ફાર્મા લિમિટેડે તા. 1-7-2017ના રોજ ₹ 400નો એક એવા 9 ટકાના 20,000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા, જે 7 વર્ષ બાદ 12 ટકાના પ્રીમિયમે પરત કરવાના છે. વિજ્ઞાપનપત્રની શરતો મુજબ ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 125, અરજી વખતે અને બાકીની રકમ મંજૂરી વખતે ચૂકવવાની છે. ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની કંપનીના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
20. સ્ટાર ટેકનોલોજી લિમિટેડે તા. 1-9-2017ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 8.5 ટકાના 16,000 ડિબેન્ચર 10 ટકાના વટાવે બહાર પાડ્યા. 6 વર્ષ બાદ બધા ડિબેન્ચરનાં નાણાં 8 ટકાના પ્રીમિયમે પરત કરવાના છે. રકમ નીચે મુજબ ચૂકવવાની હતી :
- અરજી સાથે ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 60
મંજૂરી વખતે ડિબેન્ચર દીઠ બાકીની રકમ
- ડિબેન્ચર બહાર પાડવા અંગેની કંપનીના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
21. નુપુર લિમિટેડે તા. 1 એપ્રિલ, 2013ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 9 ટકાના 16,000 ડિબેન્ચર, 10 ટકાના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા હતા, જે 31 માર્ચ, 2018ના રોજ પરત કરવાના છે. જાહેર ભરણું પૂરેપૂરું ભરાઈ ગયું હતું. બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સે નક્કી કર્યું હતું કે, તા. 31 માર્ચ, 2018ના રોજ જરૂરી રકમ ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે લઈ જવી અને ડિબેન્ચર્સ મૂડીમાંથી પરત કરવા. તેઓએ એમ પણ નક્કી કર્યું હતું કે જરૂરી રકમનું ડિબેન્ચર પરત રોકાણ તા. 30 એપ્રિલ, 2017ના રોજ કરવું. ડિબેન્ચર પરત કરવાની તારીખે રોકાણો વેચી દીધા હતા અને ડિબેન્ચર પરત કરવા માટેની જરૂરી રકમ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને ચૂકવી દીધી હતી.
ડિબેન્ચર બહાર પાડવાની અને પરત કરવાની જરૂરી આમનોંધ કંપનીના ચોપડે પસાર કરો. ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતુ અને ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતુ પણ તૈયાર કરો.
22. હિતેષી લિમિટેડે તા. 1 એપ્રિલ, 2014ના રોજ ₹ 200નો એક એવા 11 ટકાના 10,000 ડિબેન્ચર 6 %ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા હતા, જે 31 માર્ચ, 2020ના રોજ 10 %ના પ્રીમિયમથી પરત કરવાના છે.
કંપનીએ ડિબેન્ચર પરત કરવાના નાણાકીય વર્ષમાં કંપનીધારાની જોગવાઈ મુજબ જરૂરી રકમ 30મી એપ્રિલના રોજ 7 ટકાની ગુજરાત રાજ્ય સરકારની બોજારહિત જમીનગીરીમાં રોકાણ કર્યું હતું. ડિબેન્ચર પરત કરવા માટેનાં નાણાંની જોગવાઈ મૂડીમાંથી કરવાની છે. પાકતી તારીખે ડિબેન્ચર પરત કર્યા.
ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતની અને પરત કરતી વખતની આમનોંધો પસાર કરો. ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતુ અને ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતુ પણ તૈયાર કરો.

23. પાર્થ એન્જિ. લિમિટેડે તા. 31-3-2018ના રોજ ₹ 30,00,000ની મૂળકિંમતના 9 %ના ડિબેન્ચર, 12 %ના પ્રીમિયમથી પરત કર્યા હતા. જે માટે કંપનીના નફામાંથી નાણાંની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. કંપનીએ જરૂરી રકમનું રોકાણ 30 એપ્રિલ, 2017ના રોજ કર્યું હતું.
કંપનીધારાની જોગવાઈઓનું પાલન કરેલ છે તેવી ધારણાઓ સાથે કંપનીના ચોપડામાં ડિબેન્ચર પરત કરવા અંગેની આમનોંધો આપો. ડિબેન્ચર પરત રોકાણ ખાતુ અને ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતુ પણ તૈયાર કરો.
24. મુંજ સોફ્ટવેર લિમિટેડે ₹ 24,00,000ના 12 ટકાના ડિબેન્ચર્સ તા. 1-10-2017ના રોજ 8 ટકા પ્રીમિયમે પરત કરવાના હતા, જે કંપનીના નફામાંથી પરત કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. કંપની પાસે ડિબેન્ચર પરત અનામત ખાતે ₹ 11,00,000 હતા. કંપનીધારા મુજબ ડિબેન્ચર પરત રોકાણ પેટે જરૂરી રકમનું યોગ્ય સમયે રોકાણ કરવાનું નક્કી કરેલ હતું. કંપનીના ચોપડામાં ડિબેન્ચર પરત કરવા અંગેની જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
25. એક કંપનીએ ₹ 100નો એક એવા પોતાના 1500 ડિબેન્ચર બજારમાંથી ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 96ના ભાવે ખરીદ્યા અને ખરીદ્યા બાદ તરત જ રદ કર્યા. કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.
26. એક કંપનીએ ₹ 400નો એક એવા પોતાના 6000 ડિબેન્ચર બજારમાંથી ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 415ના ભાવે ખરીદ્યા અને ખરીદ્યા બાદ તરત જ રદ કર્યા. કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.
27. જસપ્રીત એપરલ લિમિટેડે ₹ 300નો એક એવા 12 %ના 6000 ડિબેન્ચર્સ બહાર પાડ્યા હતા. બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સે બહાર પાડેલા પોતાના 2500 ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 280ના ભાવે રોકાણ કરવા માટે બજારમાંથી ખરીદી લીધા. થોડા મહિના બાદ, કંપનીએ ખરીદેલા આ ડિબેન્ચર, ડિબેન્ચર દીઠ ₹ 310માં બજારમાં વેચી દીધા. ઉપરના વ્યવહારો પરથી જરૂરી આમનોંધો લખો.
28. તા. 1 એપ્રિલ, 2014ના રોજ રવીન્દ્ર કોપર લિમિટેડે 12.5 ટકાના 12,000 કન્વર્ટિબલ ડિબેન્ચર, દરેક ₹ 400ના ભાવે બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે નક્કી કરેલ શરત મુજબ બધા જ ડિબેન્ચર 5 વર્ષ પછી ડિબેન્ચરની મૂળકિંમતના બદલામાં ₹ 10નો એક એવા ઇક્વિટી શેર, 50 ટકાના પ્રીમિયમથી આપવામાં આવશે.
તા. 1 એપ્રિલ, 2019ના રોજ નક્કી કરેલ શરત મુજબ બધા જ ડિબેન્ચરનું ઇક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવ્યું. કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.
29. રાજન લિમિટેડે તા. 1 જાન્યુઆરી, 2014ના રોજ ₹ 100નો એક એવા 6 વર્ષની મુદતના 11 ટકાના 8000 ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા. ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે એક શરત હતી કે કંપની આ ડિબેન્ચર ચાર વર્ષ પછી ગમે ત્યારે 6 માસની નોટિસ આપીને 6 ટકાના પ્રીમિયમે પરત કરી શકશે અને તેના બદલામાં રોકડ અથવા પ્રેફરન્સ શેર અથવા નવા બીજા ડિબેન્ચર, આ ત્રણમાંથી ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સની મરજી પ્રમાણે અવેજ આપી ડિબેન્ચર પરત કરી શકાશે.
1 માર્ચ, 2018ના રોજ કંપનીએ ડિબેન્ચરહોલ્ડર્સને જરૂરી નોટિસ આપી. તા. 1 માર્ચ, 2018ના રોજ ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કરવા અંગે ત્રણ વિકલ્પો સૂચવ્યા :
(1) નાણાં રોકડા આપવામાં આવશે.
(2) ₹ 100નો એક એવા 9 ટકાના પ્રેફરન્સ શેર ₹ 130ના ભાવે આપવામાં આવશે.
(3) ₹ 100નો એક એવા 7 ટકાના નવા ડિબેન્ચર ₹ 96ના ભાવે આપવામાં આવશે.
3600 ડિબેન્ચર ધરાવનારાઓએ નવા ડિબેન્ચર સ્વીકાર્યા, 3315 ડિબેન્ચર ધરાવનારાઓએ પ્રેફરન્સ શેર સ્વીકાર્યા અને બાકીનાઓએ રોકડ માંગી.
ઉપરના વ્યવહારો નોંધવા માટે જરૂરી આમનોંધ લખો.